

บทที่ 5

ปรัชญาการศึกษาตามทัศนะของเพลโต : กรณีของสถานศึกษาอาคาเดมี

ความนำ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอปรัชญาการศึกษา ในภาคปฏิบัติที่เพลโตพยายามนำเสนอให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น โดยการจัดตั้งสถานศึกษา หรือวิทยสถานที่มีชื่อว่า “ อาคาเดมี ” (Academy) ที่นักวิชาการทั่วไปหลายฝ่ายเห็นว่าเป็น “ มหาวิทยาลัยแห่งแรกของโลก ” ณ วิทยสถานแห่งนี้ทัศนะของเขาเกี่ยวกับการศึกษาได้รับการดำเนินการให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ในรูปหลักสูตร ผู้เรียน ผู้สอน (วิธีสอน) และการบริหารจัดการศึกษา เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สถานศึกษาหรือสำนักเรียน : กรณีอาคาเดมีของเพลโต

อาคาเดมี (Academy) เป็นสถานศึกษาหรือสำนักเรียนที่เพลโตได้ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อการศึกษาแก่เยาวชนกรีก ที่สนใจใฝ่หาความรู้ โดยไม่คิดค่าเล่าเรียน อาคาเดมีตั้งขึ้นในบริเวณสวนสาธารณะแห่งหนึ่งในนครรัฐเอเธนส์ (สมักร บुरาวาส, 2544 : 12) เพลโตเปิดสอนครั้งแรกในปี 387 ก่อนคริสตศักราช จนกระทั่งถึงแก่กรรมในปี 347 ก่อนคริสตศักราช รวมเวลาที่เพลโตได้เผยแพร่ความรู้ และประกาศคำสอนของโสเครตีสเป็นเวลา 40 ปี ตลอดเวลาที่เพลโตสอนอยู่ที่นั่น ท่านเป็นทั้งครูผู้สอน และเป็นอธิการบดีหรือหัวหน้าสถานศึกษาแห่งนี้มาตลอด และถึงแม้ว่าเพลโตจะถึงแก่กรรมไปแล้ว แต่สำนักอาคาเดมี ก็ยังคงดำเนินกิจการเรื่อยมาจนถึง ค.ศ. 529 เป็นเวลารวม 916 ปี สำนักนี้ก็ถูกสั่งปิดลง แต่ว่าชื่อเสียงของเพลโตยังกระจายไปทั่วโลก ลูกศิษย์ของเพลโตหลายคนได้ปรากฏชื่อเสียงในภายหลัง ซึ่งในจำนวนบุคคลเหล่านี้ก็มีอริสโตเติลรวมอยู่ด้วย สำนักอาคาเดมีจึงถือกันว่าเป็นศูนย์กลางการศึกษาของกรีก และนับว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประวัติศาสตร์ยุโรป (จันงค์ ทองประเสริฐ, 2515 : 198) อีกทั้งยังเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงแห่งแรกในยุโรปที่มีการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ (Pappas, 1995 : 7)

ในอาคาเดมีนี้ได้ให้ความสำคัญแก่วิทยาศาสตร์อย่างมาก เอกลักษณะพิเศษของอาคาเดมีอยู่ที่การศึกษาวิจัย ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Taylor, 1977 : 5) ประกอบกับเพลโตมีแนวคิดที่ผู้ปกครองที่ดีต้องมีความรู้ทั้งที่เป็นวิทยาศาสตร์และปรัชญาการเมือง หลักสูตรของอาคาเดมีจึงได้รับการปรับปรุงอยู่เสมอ แต่วิชาหลักที่คงอยู่เสมอก็คือวิชา คณิตศาสตร์ และปรัชญาการ

เมือง (Guthrie, 1977 : 22) และในการสอนแก่นักศึกษา บางครั้งเพลโตก็เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกมาฟังได้ ซึ่งอริสโตเติล ได้เล่าว่า ครั้งหนึ่งคนภายนอกจำนวนมากพากันมาฟังเพลโตบรรยายในหัวข้อ “ว่าด้วยความดี” พวกเขาเข้าใจว่าเพลโตคงจะพูดเกี่ยวกับความสุขของมนุษย์ แต่แล้วคนเหล่านั้นต่างทยอยกันกลับด้วยความขุ่นใจ เพราะเรื่องที่เพลโตบรรยายในวันนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับคณิตศาสตร์ และดาราศาสตร์เสียทั้งหมด (พระราชวรมุณี (ประยูร ธรรมจิตฺโต), 2542 : 135)

ในอุดมรัฐก็เช่นกัน เพลโตได้ให้ความสำคัญการศึกษาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และปรัชญาอย่างมาก เพราะศาสตร์เหล่านี้เป็นวิชาที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าสู่โลกแห่งแบบได้ การเรียนการสอนทั้งหมด จะถูกจัดให้ศึกษาในสถานศึกษาอย่างเป็นทางการ โดยที่เด็กทุกคนจะถูกนำมาเลี้ยง กินนอนร่วมกันในสถานเลี้ยงเด็กของรัฐ และให้การศึกษาขั้นต้นเหมือนกันทุกคน จนกว่าจะมีการสอบเพื่อคัดเลือกคนที่จะศึกษาในระดับต่อไป ส่วนผู้ที่สอบไม่ผ่านก็ต้องไปทำหน้าที่ในสังคมต่อไป สถานศึกษาจึงมีหน้าที่ดังนี้

1. หน้าที่ในการให้การศึกษา ทั้งการฟัง พูด อ่าน เขียน และการคิดอย่างมีเหตุผล
2. หน้าที่ในการคัดเลือกบทบาทหน้าที่ทางสังคมของพลเมือง ว่าใครจะทำหน้าที่อะไรในสังคม และ สังกัดชนชั้นใด
3. หน้าที่ในการปลูกฝังค่านิยม ทศนคติ และวัฒนธรรมของสังคม ทั้งนี้เพื่อความมั่นคงและเป็นเอกภาพของรัฐ
4. หน้าที่ในการส่งเสริมการพัฒนาของปัจเจกชน ให้รู้จักใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในตัวให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

โดยสรุปแล้ว สถานศึกษาจึงมีความสำคัญ ในการจัดการเรียนการสอน เพราะเพลโตไม่ถือเอาสถานที่สาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นตลาด แหล่งชุมชนต่างๆ วัดหรือโบสถ์ เป็นต้น มาเป็นที่เผยแพร่หรือถ่ายทอดความรู้ แต่เพลโตใช้สถานศึกษาเท่านั้น ในการถ่ายทอดหรือเผยแพร่ความรู้ ปลูกฝังค่านิยม ทศนคติ ถ่ายทอดวัฒนธรรม และช่วยในการพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนให้ได้อย่างมากที่สุด สถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในอุดมรัฐของเพลโต

หลักสูตร

หลักสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาทุกระดับ เพราะเป็นตัวกำหนดหรือกรอบของแนวปฏิบัติ ที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอน บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางเอาไว้ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539 : 1) ในอุดมรัฐก็เช่นกัน เฟลโตได้จัดหลักสูตรขึ้นมา เพื่อค้นหาราชาปราชญ์ที่จะมาเป็นผู้ปกครองรัฐ ตลอดจนเพื่อจัดแบ่งหน้าที่การงานความรับผิดชอบภายในรัฐ ทั้งนี้ก็เพื่อความสงบสุขของทุกคนในรัฐ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เฟลโตได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับผู้ที่จะมาปกครองรัฐ ว่าควรเป็นผู้ที่มีปัญญา สามารถเข้าถึงความจริง (Reality) เข้าใจโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ มีกระบวนการทัศน์ และวิสัยทัศน์กว้างไกลตลอดจนต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมสี่ประการด้วยกัน คือ ความพอดีหรือความอดทน ความกล้าหาญ ปัญญา และความยุติธรรม ซึ่งเฟลโตเชื่อว่า ราชาปราชญ์เท่านั้นที่จะเป็นผู้วางระเบียบกฎเกณฑ์ภายในรัฐ โดยมุ่งให้พลเมืองแห่งรัฐที่โง่เขลา เข้าสู่โลกแห่งความจริง หรือโลกแห่งแบบด้วยปัญญาได้ แทนที่จะมุ่งแสวงหาวัตถุหรือทรัพย์สินมาสนองค้นหาหรือความต้องการ เฟลโตต้องการให้ทุกคนใช้ชีวิตที่ถูกควบคุมโดยจิต ซึ่งเป็นภาคเหตุผลด้วยการปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ก้าวก่ายหน้าที่ของกันและกัน ทั้งนี้ก็เพื่อความกลมกลืนกันของสังคม ที่จะนำไปสู่ความเป็นรัฐที่ดีและมีความสุขต่อไป

ตามทัศนะของเฟลโต การค้นหาราชาปราชญ์ตลอดจนการจัดแบ่งหน้าที่ต่างๆ ในสังคมนั้น เฟลโตได้ใช้การศึกษาเป็นตัวชี้วัด ว่าใครมีศักยภาพแค่ไหน มีหน้าที่ความรับผิดชอบอะไรในสังคม ดังนั้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว เฟลโตจึงได้จัดหลักสูตรการเรียนการสอนขึ้นมา โดยในระยะแรกนั้น ให้เด็กทุกคนได้ศึกษาคณิตศาสตร์ ซึ่งจะประกอบไปด้วยวรรณคดีและเพลง โดยเฟลโตได้กำหนดลักษณะวรรณคดีที่สามารถใช้สอนเด็กได้ ดังที่เขาได้เสนอไว้ในผลงานเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่มที่ 2 และ 3 ซึ่งมีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้ คือ

“ เราต้องเริ่มควบคุมผู้เขียนเรื่องเสียก่อน เรื่องแรกที่สำคัญและควรตำหนิที่สุดก็คือเรื่องโกหก เรื่องนี้จะนำมาเล่าในเมืองเราไม่ได้เลย จะต้องไม่มีใครพูดให้เด็กฟังเรื่องเทพเจ้าทำสงครามกัน วางกุสโลบายต่อสู้และทะเลาะวิวาทกัน และเรื่องราวต่างๆ ที่ซัวซัวซึ่งแสดงว่าเทพเจ้า และวีรบุรุษได้กระทำต่อเพื่อนฝูง ญาติพี่น้องของตนขึ้นมาให้เรียนกัน แต่ถ้าเป็นเรื่องทำนองชักชวนพลเมืองไม่ให้วิวาทกัน และแสดงว่าการคิดจะวิวาทกันเป็น

มโนทุจริต อย่างนั้นเป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่ควรสอนเด็ก พ่อแม่ควรสอนลูกตั้งแต่นั้น
 เริ่มโต เราต้องบังคับกวีให้แต่งตามแนวนี้ ความเห็นอะไรก็ตามที่เข้ามา
 ในใจเด็ก ตอนนี้เป็นสิ่งที่ยากหรือเปลี่ยนแปลงได้ยาก ดังนั้นเราจึงควร
 ให้เรื่องที่เด็กฟัง ในช่วงแรกๆ เป็นเรื่องเพื่อสร้างคุณธรรมแก่เขา ไม่ว่าจะ
 เป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนมหากาพย์ เพลงขับ หรือ โศกนาฏกรรมก็ตาม
 ต้องกล่าวถึง คุณสมบัติที่แท้จริงของเทพเจ้า ว่าดี ไม่มีอันตราย เทพเจ้านั้น
 เป็นสาเหตุแห่งสิ่งดี ดังนั้นเทพเจ้าที่กวีพูดถึงต้องไม่เปลี่ยนแปลง เป็นจริง
 ทั้งในด้านการกระทำและคำพูด ไม่เปลี่ยนแปลงตนเอง เพื่อไปหลอกผู้อื่น
 ไม่ว่าจะโดยคำพูดหรือโดยการส่งสัญญาณให้เห็น ไม่ว่าในเวลาตื่นหรือใน
 ฝันก็ตาม เพราะเทพเจ้าไม่ใช่จอมปลอม ที่จะแปลงตัวหลอกผู้อื่น กวีคนใดที่
 กล่าวถึงเทพเจ้าที่ผิดไปจากนี้ เราจะไม่ยอมให้ครูนำผลงานของกวีคนนั้นมา
 ใช้ในการศึกษาแก่เด็กๆ ในการประพันธ์ไม่ควรใช้ศัพท์ที่ทำให้เกิดความ
 พรันพริ้งและความกลัว เพราะศัพท์ลักษณะดังกล่าว จะทำให้ใจคอนักรบเรา
 หวาดหวั่น ตกใจง่ายและอ่อนแอเกินไป นอกจากนี้ห้ามอย่างเด็ดขาดมิให้
 พูดถึงเทพเจ้าว่าเสวรีโสศก ตลกขบขันกระทำการอันไร้ศีลธรรมหรือดูหมิ่น
 เทพเจ้าเป็นสิ่งที่ไม่ได้ หรือการกล่าวถึงวีรบุรุษนั้น ไม่ว่าจะป็นร้อยแก้ว
 หรือร้อยกรองก็ตาม จะต้องกล่าวถึงในลักษณะที่แสดงให้เห็นความอดทน
 เมื่อวีรบุรุษต้องเผชิญกับสิ่งแปลกประหลาด และเพื่อฝึกให้เด็กได้รู้จักความ
 อดทนหรือให้รู้จักประมาณ กวีจะต้องไม่กล่าวว่า พลเมืองกระทำการอันไม่
 เหมาะสมแก่ผู้ปกครอง กล่าวว่าผู้ปกครองในลักษณะที่สรรเสริญพฤติกรรม
 การรับสินบน และของกำนัลต่างๆ และห้ามพูดถึงมนุษย์ ในลักษณะที่คน
 ยุติธรรมแต่ลำบาก ส่วนคนไม่ยุติธรรมจำนวนมากกลับมีความสุขสบาย ”

(Plato, 1984 : 320-329)

วาทกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นว่า รายละเอียดเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษา รัฐจะเป็นผู้กำหนดทั้งสิ้น แบบเรียนหรือตำราเรียนต่างๆ จะต้องมีการควบคุมหรือกวดขัน เรื่องภาษาและเนื้อหาอย่างเคร่งครัด วรรณกรรมหรือตำราเรียน ที่สอนให้แก่เด็กต้องมีเนื้อหา ที่ส่งเสริมคุณธรรม (จริยศาสตร์) สอนให้เป็นคนดีและพลเมืองที่ดี วรรณคดี กวีนิพนธ์ หรือบทประพันธ์ต่างๆ ต้องเป็นวรรณกรรมที่รัฐอนุญาตเท่านั้นจึงสามารถนำมาสอนเด็กได้ (a state-controlled system of education) เพราะเพลโตเชื่อว่า สิ่งที่เด็กได้ศึกษาในช่วงนี้ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและธรรมชาติของเด็ก (Gruber, 1961 : 47)

ฉะนั้นเนื้อเรื่องหรือภาษาที่กล่าวถึงเทพเจ้าหรือวีรบุรุษทั้งหลาย จะต้องนำเสนอในแง่ที่ดี นำเคารพบูชา นำเคารพเลื่อมใส และนำศรัทธา ซึ่งเชื่อว่าการนำเสนอในแง่ดีดังกล่าว จะทำให้เด็กได้รับการปลูกฝังในเรื่องการบูชาเทพเจ้า (ศาสนา) การเคารพบิดามารดา หรือเชื่อฟังผู้ปกครองรัฐ และเห็นความสำคัญของมิตรภาพระหว่างเพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง เป็นต้น ส่วนวรรณกรรมต่างๆ ที่กล่าวถึงเทพเจ้า ว่ามีการต่อสู้หรือทะเลาะวิวาทกันในหมู่เทพเจ้า การโกหก การแสดงอาการโสโครกเสียใจ การที่เทพเจ้าแปลงร่างในลักษณะต่างๆ มาหลอกมนุษย์ หรือการนำเสนอเรื่องของวีรบุรุษทั้งหลาย ในลักษณะที่ผู้ปกครองรับสินบน ของกำนัล หรือพลเมืองกระทำการที่ไม่เหมาะสมแก่ผู้ปกครอง เนื้อหาในลักษณะเช่นนี้จะไม่ได้รับอนุญาตให้นำมาสอน เพราะเป็นแสดงถึงความต่ำช้า ไม่มีศีลธรรม และความอ่อนแอของเทพเจ้า หรือวีรบุรุษทั้งหลาย ซึ่งเพลโตถือว่าไม่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมตลอดจนเกรงว่าจะเป็นการเผยแพร่ความชั่ว

ดังนั้น วรรณกรรมที่เพลโตอนุญาตให้นำมาสอนแก่เด็ก ในระยะนี้นั้นจะต้องเป็นเรื่องที่ชวนให้เด็กฟังแล้วเกิดจริยธรรมหรือคุณธรรม 4 ประการขึ้นในจิตใจ ดังที่ได้เสนอไว้ในบทที่ผ่าน มาเพราะเพลโตเชื่อว่า สิ่งที่เด็กได้รับในช่วงนี้ มีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการศึกษาศีลธรรมของเด็ก ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการปั้นหรือสร้างธรรมชาติที่ดีให้แก่เด็ก ให้เป็นคนที่มีความกล้าหาญ มีความอดทน รู้จักประมาณตน นอกจากวรรณคดีแล้ว เพลโตยังได้กล่าวถึงลักษณะของเพลงอีกด้วย

เพลงที่จะเพลโตอนุญาตให้สอนในอุดมรัฐนั้น ก็เช่นเดียวกับวรรณกรรม ที่มีผลต่อลักษณะจิตหรือบุคลิกภาพของเด็กหรือผู้เรียน ดังนั้นเพื่อให้เพลงส่งเสริมคุณธรรมในตัวเด็ก เพลโตจึงได้กำหนดลักษณะของเพลงไม่ว่าจะเป็น เนื้อร้อง ทำนอง และจังหวะ ที่จะนำมาสอนให้เด็กนั้น มีลักษณะดังที่เขาได้เสนอไว้ ในผลงานเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่มที่ 3 ซึ่งมีสาระสำคัญสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

“ เราไม่ต้องการเนื้อร้องที่แสดงความโศกเศร้า คร่ำครวญ ซึ่งเป็นดนตรีแบบลิเดียนประเภทหนัก หรือเนื้อร้องที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการกินเหล้าเมายา ความนุ่มนวล และความเกียจคร้าน ตลอดจนความรื่นเริง เนื้อร้องลักษณะนี้ไม่เหมาะกับนักรบของเรา แต่ควรจะเป็นเพลงที่มีเนื้อหาแบบที่คนกระทำการโดยสันติ ไม่หักหาญกันด้วยกำลัง แต่อาศัยความเต็มใจ ด้วยวิธีขอร้องเทพเจ้าด้วยการสวดอ่อนน้อม หรือการพราเสอนตักเตือน ให้เปลี่ยนความคิด ให้กระทำการอย่างฉลาด ไม่แสดงความอวดดี แต่กระทำด้วยการถ่อมตน รู้จักประมาณตน ส่วนเพลงและความไพเราะตามแบบของเรา ต้องไม่มีเครื่องดนตรีที่เล่นได้หลายเสียง จึงหว่าต้องไม่สลับซับซ้อน ”

(Plato , 1984 : 331-332)

วาทกรรมข้างต้น แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรการศึกษาในระยะแรกนั้น ควรให้ผู้เรียนได้ศึกษาบทเพลงที่มีจังหวะ และทำนองที่เรียบง่าย ไม่เร่งเร้า เนื้อหาของเพลงก็ควรแสดง ให้เห็นถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน ความอดทนหรือรู้จักประมาณตน ไม่ควรมีเนื้อหาที่แสดงถึงความรุนแรง ความตายหรือความเศร้าโศก ทั้งนี้ก็เพราะเพลโตเชื่อว่า เนื้อหา ทำนอง หรือจังหวะต่างๆ ของดนตรี มีส่วนช่วยในการกล่อมเกลาคติใจของเด็ก ให้จิตของเด็กนั้นมีลักษณะกลมกลืนหรือภาวะสมดุล

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การศึกษาดนตรีเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากว่าความสูงต่ำของจังหวะ ทำนองหรือเนื้อร้อง ที่มีความกลมกลืนกัน จะฝึก และประเทืองจิตให้มีกุศลธรรม และเกิดสมาธิจิตและหากได้รับการฝึกดนตรีมาอย่างถูกต้องจะทำให้ผู้เรียนเกิดปัญญา สามารถมองเห็นสิ่งที่ดีหรือสิ่งที่เลวได้อย่างถูกต้อง แต่ถ้าเมื่อไหร่ที่เด็กได้รับการฝึก หรือเรียนดนตรีมาอย่างผิดๆ หรือเรียนดนตรีมากเกินไปแล้ว ก็จะมีผลต่อจิตในลักษณะตรงกันข้าม นั่นก็คือจะทำให้จิตของผู้เรียนอ่อนแอ ขาดพลังจนเด็กกลายเป็นคนอ่อนแอไป ฉะนั้นการศึกษาดนตรีไม่ว่าจะเป็นเพลงหรือนิทานก็ตาม ล้วนมีความสำคัญในการสร้างความกลมกลืนหรือสมาธิของจิต และช่วยในการกล่อมเกลาคติใจของเด็กให้รู้จักความอดทน มีขันติธรรม สามารถควบคุมตนเอง มีน้ำใจสูง กล้าหาญและใจกว้าง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการศึกษาวิชาดนตรี จะประกอบไปด้วยการเรียนวรรณคดีและเพลง หากเราแยกประเด็นต่างๆ ในดนตรีแล้ว ก็จะพบว่าเพลโตได้แทรกเนื้อหาที่ว่าด้วย สังคมศาสตร์และ

มนุษยศาสตร์ เช่น จริยศาสตร์ ศาสนา ภาษาและวรรณคดี ประวัติศาสตร์และเพลง เป็นต้น วิชาต่างๆ เหล่านี้เป็นหลักสูตรการศึกษา เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการทางด้านจิตใจ และเป็นการเสริมสร้างนิสัย และเป็นการฝึกฝนอบรมวินัย (สมบุรณ์ พรรณภาพ, 2525 : 207) และนอกจากเพลโตจะกำหนด หลักสูตร ให้เด็กได้ศึกษาดนตรีแล้ว ในขั้นตอนนี้ยังต้องศึกษาและฝึกฝนเกี่ยวกับกายบริหารหรือ พลศึกษา (gymnastic) ซึ่งหมายรวมถึงสุขศึกษาและโภชนาการอีกด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับร่างกาย ให้มีความแข็งแรง สมส่วน อีกทั้งยังช่วยให้จิตมีความมั่นคง น้ำใจสูงส่ง ดังที่เพลโตได้เสนอในผลงานเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่มที่ 3 ดังนี้

“ ต่อจากดนตรีเด็กหนุ่มของเรา ก็ต้องเรียนกายบริหาร เราต้องหาวิธีฝึก นักกีฬาสงครามของพวกเราอย่างฉลาด เพราะพวกนี้ต้องเป็นดั่งสุนัขล่าเนื้อ มีตาดีหูดี ในการรบพวกเขาต้องผิมน้ำ ผิดอาหารอยู่เสมอ และจะต้องตรากตรำในแสงอาทิตย์หรือพายุได้อย่างไม่เค็ดร้อนต่อสุขภาพ การฝึกกายบริหารอย่างหนัก จะทำให้เขาเป็นคนคร่ำ پایเถื่อน ซึ่งเป็นคุณสมบัติของภาคน้ำใจ และถ้าฝึกกันอย่างถูกวิธีแล้ว ก็จะกลายเป็นความกล้าหาญ การออกกำลังกายหรือฝึกกายบริหาร เขาจะยึดถือทัศนะที่ว่าการเอาใจใส่ภาคน้ำใจของตน และปลุกให้เข้มแข็งขึ้น มิใช่สนใจแต่ความแข็งแรงทางกาย ไม่เหมือนนักกีฬาธรรมดาที่กิน และออกกำลังกายเพียงเพื่อให้มีกล้ามเนื้อเท่านั้น ”

(Plato, 1984 : 334-338)

หลักสูตรหรือสาระสำคัญของหลักการตามทัศนะของเพลโต ให้ความสำคัญกับกายบริหารหรือพลศึกษา ซึ่งรวมไปถึงการศึกษาเกี่ยวกับสุขอนามัย และโภชนาการ (สุขศึกษา) ด้วย จุดประสงค์สำคัญของการศึกษาทางกายบริหารนี้ นอกจากศึกษาเพื่อให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีรูปร่างสมส่วนแล้ว เพลโตยังเชื่อว่าความแข็งแรงทางใจ และทางกายเกี่ยวโยงกัน การฝึกอบรมทางกาย เป็นทางไปสู่การศึกษาทางจิตใจ (ฮาร์มอน , 2515 :49-50) เพลโตเชื่อว่า การศึกษาทางกายบริหารทำให้จิตซึ่งเป็นภาคน้ำใจมีความเข้มแข็ง แต่ควรได้รับการฝึกอย่างถูกวิธี หากเด็กได้รับการฝึกกายบริหารมากเกินไปแล้ว ก็จะทำให้กลายเป็นเด็กที่ก้าวร้าว ป่าเถื่อน ดื้อรั้น แต่ถ้าเด็กได้รับการฝึกอย่างถูกวิธีแล้วธรรมชาติดังกล่าว ก็จะกลายเป็นความกล้าหาญ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าวิชา

การบริหารหรือพลศึกษา ตามทัศนะของเพลโต นอกจากจะมีประโยชน์ในการเสริมสร้างพลานามัยแล้ว ก็ยังมีส่วนในการเสริมสร้าง หรือปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงามให้แก่ผู้เรียนอีกด้วย

ในประเด็นนี้ พรทิตา บรรทมสินธุ์ (2523 : 62) ได้ให้ทรรศนะอธิบายขยายความว่า การศึกษาในทัศนะของเพลโต เน้นการวางรากฐานตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งทั้งดนตรีและการกีฬาจำเป็นสำหรับทหาร ทำให้ร่างกายแข็งแรงมีบุคลิกลักษณะดี แต่ก็ทำให้อารมณ์ร้อน ครूर้าย ดนตรีจะช่วยให้มีจิตใจที่อ่อนโยน การศึกษาในแนวนี้จะช่วยให้เป็นทหารที่ดี เพราะถ้ามีแต่ความครूर้ายอย่างเดียวอาจจะทำร้ายพลเมืองที่อ่อนแอกว่า ดนตรีจะช่วยให้อ่อนโยน รักประชาชนเหมือนสุนัขรักเจ้าของ แต่กัดคนแปลกหน้า ซึ่งจะทำให้ทหารบรรลุถึงการทำหน้าที่ของการเป็นทหารที่ดี

การศึกษาดนตรีและกายบริหาร (music and gymnastic) เรียกว่า ทวิบท ถือว่าเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในขั้นต้นหรือปฐมศึกษา ซึ่งไม่ใช่วิชาที่จะเสริมสร้างพัฒนาการ ในการใช้เหตุผลเพื่อเข้าถึงความจริง แต่เป็นเพียงวิชาที่จัดขึ้นมา เพื่อเสริมสร้างสมดุลภาพ และพลังจิตเท่านั้น (สมบูรณ์ พรธนาภพ, 2525 : 208) นอกจากนั้น อาจจะทำให้ผู้เรียน เรียนคณิตศาสตร์เบื้องต้น หลังจากเด็กได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาแล้ว ในวิชาดนตรีและกายบริหารแล้ว จะมีการทดสอบ เพื่อคัดเลือกผู้ที่จะไปศึกษาต่อในระยะที่สองหรือมัธยมศึกษา การศึกษาในระยะที่สองนี้ถือเป็นการศึกษาขั้นสูงขึ้น เพลโตได้กำหนดให้ศึกษาวิชาคณิตศาสตร์ (mathematic) ดาราศาสตร์ (astronomy) วิทยาศาสตร์ดนตรี (harmonics) ซึ่งเพลโตเชื่อว่าเป็นวิชา ที่มีความสำคัญที่ผู้พิทักษ์ทุกคนจะต้องศึกษา

ในผลงานของเขาเรื่องอูตมรัฐ เพลโตได้จำแนกวิชาคณิตศาสตร์ออกเป็น 3 สาขาด้วยกัน เรียกว่า ตริวท (trivium) คือ วิชาเลขคณิต (arithmetic), วิชาเรขาคณิต ที่ว่าด้วยพื้นที่ (geometry), วิชาเรขาคณิต ที่ว่าด้วยรูปทรง (solid geometry) ซึ่งเพลโตได้กำหนดให้ศึกษาวิชาเลขคณิตเป็นวิชาแรกของการศึกษาในระยะที่สองนี้ เลขคณิตนี้จะเป็นวิชาที่ว่าด้วยเรื่องของจำนวนและการคำนวณ ดังที่เพลโตได้เสนอ ไว้ในผลงานเรื่อง The Republic (อูตมรัฐ) เล่มที่ 7 ดังนี้

โสเครตีส :   นี่เป็นความรู้อีกชนิดหนึ่งที่กฎหมายจะต้องกำหนดไว้ และเราจะต้องพยายามแนะนำ ผู้ที่จะมาเป็นผู้ปกครองรัฐของเรา ให้เรียนเลขคณิตจนเข้าใจธรรมชาติของจำนวน ด้วยความคิดเพียงอย่างเดียว ไม่เหมือนพวกพ่อค้าหรือพ่อค้าปลีกร ที่ใช้เพียงเพื่อ

ประโยชน์ในการซื้อขาย แต่เขาจะใช้ประโยชน์ใน
ทางทหารและวิญญาณ เพราะจะง่ายต่อการเปลี่ยน
ไปสู่ความจริงหรือสัจ

โกลคอน : ดีมาก

โสเครตีส : แต่ตอนนี้ข้าพเจ้าเห็นว่า สิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นเป็น
เสน่ห์ของศาสตร์นี้ และหนทางที่มันนำมาซึ่งจุดจบ
ของค้นหา ถ้าหากมุ่งสู่วิญญาณของนักปรัชญา ไม่
ใช้วิญญาณของพ่อค้า

โกลคอน : ท่านหมายความว่าอย่างไร

โสเครตีส : ข้าพเจ้าหมายถึงอย่างที่ได้อีกแล้วว่าเลขคณิตนั้น
ยิ่งใหญ่ และบำรุงศีลธรรม ตัวเลขที่เป็นนามธรรม จะ
บังคับวิญญาณให้มุ่งหาเหตุผล ซึ่งจะแย้งกับเลขคณิต
ที่เป็นรูปธรรมซึ่งเราสามารถมองเห็นและจับต้องได้....

(Plato, 1984 : 393)

เลขคณิต เป็นวิชาที่ว่าด้วยเรื่องจำนวนและการคำนวณ ซึ่งมักจะใช้ตัวเลขเป็นสัญลักษณ์
แทนจำนวนที่แท้จริง เลขคณิตจึงมีลักษณะเป็นตรรกศาสตร์แบบฉบับ (formal logic) ซึ่งเพลโต
ต้องการให้ผู้เรียนเลขคณิต สามารถนับ กำหนดจำนวน และสามารถนำมาใช้ในการจัดกองทัพอีก
ด้วย นอกจากนี้เพลโตยังเชื่อว่าวิชาเลขคณิตนี้มีความสำคัญ เพราะช่วยให้ผู้เรียนสามารถใช้ความคิด
ได้มากขึ้น อย่างไรก็ตามเพลโตต้องการให้ผู้เรียน สามารถเรียนวิชาดังกล่าวนี้จนเข้าใจธรรมชาติที่
แท้จริงของจำนวน เพราะท่านเชื่อว่าเป็นวิชาที่ช่วยให้ผู้เรียน ได้ใช้ความคิด และสนใจสิ่งที่เป็น
นามธรรมมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคิดด้วยเหตุผล มากกว่าการใช้ประสาทสัมผัสเพียง
อย่างเดียว

วิชาต่อไปที่เพลโตได้กำหนดในหลักสูตรก็คือวิชาเรขาคณิตที่ว่าด้วยเรื่องของพื้นที่และ
วิชาที่สาม คือวิชาเรขาคณิตที่ว่าด้วยเรื่องรูปทรง ซึ่งเป็นวิชาที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้เกิดปัญญา ดังที่
เพลโตได้เสนอไว้ ในผลงานเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่มที่ 7 ซึ่งมีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

“ การศึกษาวิชาเรขาคณิตที่ว่าด้วยเรื่องของพื้นที่ มีประโยชน์ในเรื่องการสงคราม ซึ่งจะช่วยให้แม่ทัพในการจัดตั้งค่าย จัดแถวกองทหาร หรือจัดทัพอื่นๆทั้งในการรบจริงหรือในการเดินสวนสนาม แต่การศึกษาวิชาเหล่านี้มากขึ้นและสูงขึ้นจะช่วยให้เข้าใจแบบความคิดยิ่งขึ้น เพราะเรขาคณิตเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับสิ่งที่คงสถานะอยู่เป็นนิรันดร์ ฉะนั้นเรขาคณิตก็ย่อมนำวิญญูณไปสู่ความจริง และจะทำให้เกิดทัศนคติทางปรัชญาขึ้นกับจิตช่วยยกระดับของวิญญูณไปสู่ทางที่สูงขึ้น ส่วนอีกวิชาคือวิชาเรขาคณิตที่เกี่ยวกับเรื่องรูปทรงแท้ๆ ซึ่งเป็นวิชาที่ชาวกรีกเรา ไม่นิยมเท่าศึกษากันเนื่องจากเป็นวิชาที่ยาก และต้องมีผู้นำทางในการศึกษาอย่างไม่ทอดยวซึ่งผู้นำในทางนี้ก็หายาก หากรัฐเรายกย่อง และกำหนดให้ศึกษาวิชาเหล่านี้แล้ว ผู้ที่ศึกษาอย่างจริงจังจะทำให้ได้ความจริงหรือสัจธรรม ”

(Plato, 1984 : 394-395)

วิชาเรขาคณิตที่ว่าด้วยเรื่องพื้นที่ เป็นคณิตศาสตร์สาขาหนึ่ง ที่ได้พัฒนามาจากการนำเลขคณิต มาใช้ในการวัดเส้นและมุม ช่วยในการคำนวณหาพื้นที่ต่างๆ เรขาคณิตสาขานี้ จึงมีประโยชน์ทางด้านภูมิศาสตร์ ช่วยในการแบ่งเขตแดน และคำนวณระยะทางจากมุมหนึ่งไปสู่อีกมุมหนึ่ง ซึ่งเพลโตเชื่อว่าวิชานี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ในชั้นปฏิบัติการได้ทั้งยามสงครามและยามสงบ เช่น นำมาใช้ในการจัดแถวกองทหาร วางแผนในการสร้างค่ายพัก หรือการเดินทางสวนสนาม เป็นต้น อีกทั้งยังช่วยในการฝึกการใช้ความคิดในการเรียนในวิชาอื่นและช่วยให้จิตมุ่งเข้าสู่ความจริงและแบบแห่งความคิด

เรขาคณิตอีกสาขาหนึ่งก็คือเรขาคณิตสาขาที่ว่าด้วยรูปทรงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสามเหลี่ยมสี่เหลี่ยมหรือหลายเหลี่ยม รูปทรงต่างๆ สามารถคำนวณหาพื้นที่ว่า มีความลึกความหนาเท่าใด เป็นต้น หากพิจารณาเรขาคณิตทั้งสองสาขานี้ก็จะเห็นว่าเป็นเรื่องของเทศะ (space)นั่นเอง เพลโตเชื่อว่าการศึกษาคณิตศาสตร์ทั้งสามสาขาข้างต้น นอกจากจะมีประโยชน์ในแง่การทหารแล้ว เพลโตก็เชื่อว่า ยังเป็นวิชาที่สามารถช่วยให้ผู้ศึกษา มุ่งไปสู่ทางแห่งปรัชญาและความจริงแท้ ทำให้ผู้ศึกษาได้เกิดปัญญา นำวิญญูณไปสู่ความจริงแท้ได้ ตลอดจนช่วยให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจแบบแห่งความคิด

วิชาต่อไปที่เพลโตกำหนดในหลักสูตรนั้นก็คือ วิชาดาราศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาที่ศึกษาถึงสภาพความเป็นจริงของวัตถุบนท้องฟ้า ด้วยการใช้เหตุผล ไม่ใช่การศึกษาเฉพาะปรากฏการณ์บนท้องฟ้าอย่างที่ศึกษากันโดยทั่วไป ดังที่เพลโตได้เสนอไว้ในผลงานเรื่อง *The Republic* (อุดมรัฐ) เล่มที่ 7 ดังนี้

- โกลคอน : ท่านหมายความว่าอย่างไร ที่พูดว่าดาราศาสตร์นั้น ควรนำมาสอนในลักษณะที่ตรงข้ามกับปัจจุบัน ถ้าจะให้เรียนได้ผลตรงกับความสำเร็จของเรา
- โสเครตีส : อาทิเช่น แสงที่ปรากฏอยู่บนท้องฟ้า เนื่องจากมัน ทาบกับพื้นผิวที่เราสามารถมองเห็นได้ เราจึงถือว่าเป็นวัตถุ แต่เราก็จะต้องรู้ว่าที่คิดอย่างนั้นห่างไกลความจริงมาก เพราะปริมาณความเคลื่อนไหวเร็ว หรือช้าเท่าใด รูปร่างที่แท้จริงทั้งในแง่ที่สัมพันธ์กัน จะเข้าใจได้ด้วยเหตุผลและความคิด แต่ไม่ใช่ด้วยตา (Plato, 1984 : 395)

วาทกรรมข้างต้นแสดงว่า วิชาดาราศาสตร์ที่เพลโตกำหนดไว้ในหลักสูตรนั้น เป็นวิชาที่ ว่าด้วยความเคลื่อนไหว (dynamics) ของรูปทรง และจะศึกษาในแง่ของความสัมพันธ์หรือแรงดึงดูดระหว่างรูปทรงหรือดวงดาวต่างๆ บนท้องฟ้า ว่าดาวแต่ละดวงนั้นมีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกันอย่างไร และจะศึกษาถึงเรื่องความสัมพันธ์ดังดูระหว่างกลางวันกับกลางคืน ระหว่างวันและคืน กับเดือน หรือระหว่างเดือนกับปี ว่าสิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ตลอดจนจะต้องศึกษาถึง เรื่องของสัดส่วนของวันและคืน เป็นต้น

ดาราศาสตร์ที่เพลโตกำหนดให้ศึกษาดังกล่าวนั้น จึงไม่ใช่การศึกษาสิ่งที่ลอยอยู่บนท้องฟ้าที่เป็นวัตถุ และสามารถเห็นด้วยตาเท่านั้น แต่วัตถุที่มีรูปร่าง และสามารถมองเห็นได้ด้วยตา ดังกล่าว สามารถศึกษาได้ด้วยการพิจารณาด้วยเหตุผล การศึกษาในลักษณะนี้ เพลโตเชื่อว่าจะทำให้วิญญานของผู้ศึกษามองสูงขึ้นไป เพราะเป็นการศึกษาด้วยปัญญาหรือเหตุผล ไม่ใช่ศึกษาด้วยผัสสะเท่านั้น ฉะนั้นการศึกษาดาราศาสตร์ โดยการดูวัตถุเพียงอย่างเดียว ไม่ใช่สิ่งที่เพลโตต้องการ

แต่การศึกษาดาราศาสตร์ตามหลักสูตรของเพลโตนั้น จะต้องให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจปัญหาทางดาราศาสตร์โดยการพิจารณาด้วยเหตุผล โดยอาศัยวิชาคณิตศาสตร์เป็นอุปกรณ์

หากเราพิจารณาวิชาดาราศาสตร์นี้ นำมาเปรียบกับสาขาวิชาในปัจจุบัน ก็จัดอยู่ในวิชาฟิสิกส์ (physics) ซึ่งเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ตลอดจนวัตถุซึ่งตกอยู่ในอาการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลง ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องของปริมาณทางความยาว (length) มวล (mass) และเวลา (time) การศึกษาวิชาดาราศาสตร์ในทัศนะของเพลโตไม่เพียงแต่เป็นการศึกษาในลักษณะที่ให้ความรู้ล่วงหน้าเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์กายภาพเท่านั้น แต่จุดประสงค์หลักของการศึกษาวิชาดาราศาสตร์คือการฝึกความคิดในลักษณะที่เป็นนามธรรมมากกว่า (Patil, 1984 : 8) ซึ่งเป็นพื้นฐานให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้สาขาฟิสิกส์ในเวลาต่อมา

นอกจากหลักสูตรการเรียนการสอนของเพลโต จะกำหนดให้ศึกษาคณิตศาสตร์ และดาราศาสตร์แล้ว ก็ยังมีวิชาวิทยาศาสตร์ดนตรี (harmonics) ซึ่งเป็นวิชาที่เกี่ยวกับความกลมกลืน มีคุณภาพ และเป็นเอกภาพของเสียง ดังที่เพลโตได้เสนอไว้ในผลงานเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่มที่ 7 ดังนี้

- โสเครตีส : ที่เราจะซักถามกันเรื่องของความกลมกลืน วิธีการของเขา จะเทียบได้กับวิธีการของนักดาราศาสตร์ เพราะจำนวนที่เขาค้นหาที่นั่นอยู่ในเสียงที่ได้ยิน แต่เขาไม่ได้ไปถึงขั้นสรุปปัญหา และพิจารณาว่าจำนวนไหนที่จะเข้ากันได้ จำนวนไหนที่จะเข้ากันไม่ได้
- โกลคอน : นั่นเป็นสิ่งหนึ่งที่เหนือความรู้ของมนุษย์
- โสเครตีส : แต่ก็มีประโยชน์ต่อการแสวงหาความงามและความดี ข้าพเจ้าเชื่อว่าการศึกษาเรื่องเหล่านี้หากเจริญไปจนถึงขั้นเห็นความสัมพันธ์ และสามารถจะอ้างถึงความสัมพันธ์กันได้แล้ว การศึกษาเรื่องดังกล่าวอย่างจริงจังจะช่วยให้เราไปถึงจุดหมายที่ต้องการ (Plato, 1984 : 396-397)

เพลโตเชื่อว่าวิชาวิทยาศาสตร์ดนตรีนี้ เป็นอีกวิชาหนึ่งที่ผู้ปกครองจำเป็นต้องศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากเป็นวิชาที่ช่วยให้ผู้ศึกษา ได้เห็นความเป็นเอกภาพของเสียง ที่ประสานกันได้อย่างกลมกลืนและสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีที่ว่าด้วยความสอดคล้องกันของตัวเลข (Conford, 1955 : 243) จะช่วยผู้ศึกษาวิชานี้ได้ใช้ความคิด หรือปัญญาในการฟังเสียงดนตรีต่างๆ มิใช่การฟังดนตรีเพียงเพื่อความไพเราะเสนาะ โสตเท่านั้น แต่ผู้ศึกษาจะต้องเข้าใจถึงความกลมกลืนของสัดส่วนดนตรีที่สามารถวัดค่าได้ ซึ่งเพลโตเชื่อว่าวิชานี้เป็นวิชาที่เกี่ยวกับความกลมกลืน หรือเอกภาพตามทัศนะของพวกไพธาโกรัส ที่จะช่วยให้ผู้เรียนไม่ตัดลีนดนตรีเพียงแต่หูฟังเท่านั้น แต่การตัดสินดนตรีนั้นจะต้องใช้เหตุผลในการพิจารณาถึงปัญหาเกี่ยวกับความกลมกลืน (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2523 : 17) ซึ่งมีประโยชน์ต่อการแสวงความงามและความดีของผู้ปกครอง

รายวิชาที่กำหนดในหลักสูตรการศึกษาขั้นสูง ไม่ว่าจะเป็นวิชาคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ หรือวิชาวิทยาศาสตร์ดนตรี เพลโตเชื่อว่าคณิตศาสตร์จะช่วยให้ผู้ศึกษามีโอกาสเข้าถึงความจริงสูงสุด (Form) ได้ แต่ก็ไม่ใช่วิชาที่จะทำให้ผู้ศึกษานั้น เข้าใจความจริงสูงสุดได้ในทันทีทันใด เพราะคณิตศาสตร์ที่ดี ดาราศาสตร์ที่ดี และวิทยาศาสตร์ดนตรีที่ดียังคงสัมพันธ์อยู่กับผัสสะ ยังไม่สามารถให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดเพียงอย่างเดียว ในการคิดหาคำตอบ ดังที่เพลโตได้เสนอไว้ในผลงานเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่มที่ 6 ดังนี้

โสเครติส : ท่านคงรู้ว่าคนที่เรียนเรขาคณิต คณิตศาสตร์และวิชาประเภทนั้นต้องเริ่มเรียน เลขคี่ เลขคู่ รูปต่างๆ มุม สามชนิค และอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับแต่ละศาสตร์ เหล่านี้ถือว่าเป็นข้อยอมรับที่ไม่มีเงื่อนไขและเห็นจริงแล้วไม่ต้องอธิบายสิ่งเหล่านี้เพิ่มเติม หรือนำสิ่งอื่นมาอธิบายเพิ่มอีก ถือว่าใครๆก็จะเข้าใจอย่างนั้น ถือเอาว่าสิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นแล้วค้นต่อไปเรื่อยๆอย่างมีระเบียบจนกระทั่งได้สิ่งที่คาดไว้ตั้งแต่ต้นว่าสามารถค้นหาได้

โกลคอน : ข้าพเจ้าเข้าใจ

โสเครติส : ท่านรู้ด้วยหรือไม่ว่า เขาใช้รูปที่เห็นได้และพูดกันเกี่ยวกับรูปนั้น แม้จะไม่ได้คิดถึงรูปนั้นโดยเฉพาะ แต่ก็คิดถึงสิ่งที่รูปนั้นเหมือน ที่พิสูจนนั้นก็เพื่อรู้เรื่องสี่

เหลียมจัตุรัสและเรื่องเส้นทแยงมุม ไม่ได้ต้องการจะ
รู้เรื่องเฉพาะรูปที่วาดขึ้นนั้น ในเรื่องอื่นๆก็เช่นเดียว
กัน สิ่งที่เขาปั้นเขาวาด ซึ่งเป็นสิ่งที่มีเงามีภาพในน้ำ
เหล่านี้ เขานำมาใช้เป็นภาพเพื่อแสวงหาตัวสิ่งนั้น
ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะรู้ได้ด้วยวิธีอื่น นอกจากอาศัย
ความคิดหรือปัญญาเท่านั้น

โกลคอน : ถูกต้อง ท่าน

(Plato, 1984 : 387)

วาทกรรมข้างต้น แสดงให้เห็นว่าวิชาเลขคณิตที่ดี เรขาคณิตที่ดี ดาราศาสตร์และ
วิทยาศาสตร์ดนตรีที่ดี เหล่านี้ล้วนแล้วแต่อาศัยรูป สัญลักษณ์ หรือวัตถุ ในการแสวงหาคำตอบ
แต่รูปทรงสามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยม รูปทรงเหล่านี้ ไม่ใช่รูปที่สมบูรณ์ แต่รูปทรงเหล่านี้ล้วนเลียน
แบบมาจากโลกแห่งแบบ ซึ่งเพลโตไม่ถือว่าเป็นการใช้ความคิดแท้ๆโดยไม่อาศัยภาพแต่นักปรัชญา
เท่านั้นที่จะสามารถเข้าสู่โลกแห่งแบบไปค้นพบสิ่งสมบูรณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น คน สัตว์ สิ่งของ
วงกลม วงรี เส้นตรงก็ตาม ตลอดจนสามารถค้นพบแบบแห่งความดีด้วยการใช้เหตุผลหรือความคิด
ล้วนๆ

ในประเด็นนี้ รัสเซล (2523 : 142) กล่าวว่าความแน่นอนทางคณิตศาสตร์ เป็น
ความแน่นอนทางตรรกที่ประณีตเป็นนามธรรม ซึ่งความแน่นอนนี้จะสูญหายไป เมื่อเราได้เอาเหตุ
ผลทางคณิตศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับโลกความเป็นจริง เพลโต เชื่อว่ามีโลกแห่งแบบ ซึ่งเป็นสรวง
สวรรค์ของนักคณิตศาสตร์ ณ ที่นี้ ทุกๆ สิ่ง ที่เกิดขึ้นเหมือนอย่างในหนังสือตำราเรขาคณิตเมื่อขึ้น
สวรรค์แล้ว (เพลโตสมมุติว่า นักปรัชญาเท่านั้นที่จะขึ้นสวรรค์ได้) เขาจะได้รับความบันเทิง ด้วย
การพบเห็นสรรพสิ่งทั้งหลายจนกระทั่งไม่เห็น โลก คือเส้นตรงที่สมบูรณ์ วงกลมที่สมบูรณ์ นัก
ปรัชญาจะทราบอย่างแจ่มแจ้งว่า คณิตศาสตร์นั้นแม้จะไม่สามารถประยุกต์ใช้เข้ากันได้กับโลก
สามัญ แต่ก็ยังเป็นการมองโลกที่ดีกว่า ซึ่งผู้ที่ฉลาดจะได้มาจากโลกนี้และจะกลับไปสู่โลกนี้

ฉะนั้นเพลโต จึงได้กำหนดหลักสูตรให้ผู้ที่สามารถสอบผ่านการศึกษาระดับที่สองมา
เรียนในระดับที่สามนี้ ได้ศึกษาวิชาวิภาษวิธี (dialectic) หรือตรรกศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาเฉพาะ ที่จะ
เข้าถึงความรู้เกี่ยวกับความจริง และความดีสูงสุดได้ ได้โดยไม่ต้องอาศัยผัสสะ ดังที่เพลโตได้เสนอ
ไว้ในผลงานเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่มที่ 7 ดังนี้

- โกลคอน : ลองบอกมาซิว่า สมรรถภาพทางวิภาษวิธีนี่คืออะไร
จัดอยู่จำพวกไหน มีแนวทางอย่างไร เพราะวิชานี้
เท่านั้นที่ดูเหมือนว่าจะพาเราไปสู่ที่ที่เราอาจเรียกได้
ว่าเป็นการยืนอยู่บนถนน แล้วไปถึงจุดหมาย
ปลายทาง
- โสเครตีส : โกลคอน ข้าพเจ้าจะแสดงให้ท่านเห็นว่าไม่เฉพาะ
แต่ภาพ หรือสัญลักษณ์ของสิ่งที่ข้าพเจ้าได้พูดถึง
เท่านั้น แต่จะให้เห็นถึงตัวความจริงที่ปรากฏให้แก่
ข้าพเจ้า แม้ข้าพเจ้าจะไม่สามารถยืนยันว่าถูกหรือ
ผิดก็ตาม แต่เรื่องเช่นนี้มีใช่หรือที่เราต้องพิจารณา
กันใช่หรือไม่
- โกลคอน : ใช่
- โสเครตีส : เราจะไม่พูดหรือว่า ไม่มีสิ่งใดนอกจากอำนาจแห่ง
วิภาษวิธีเท่านั้น ที่สามารถทำให้สิ่งนี้ปรากฏมาได้
และจะเห็นได้โดยอาศัยประสบการณ์ที่เราได้พูดกัน
มาแล้วเท่านั้น และไม่มีใครจะได้แย้งเราได้ว่าไม่มี
วิธีคิดอื่น ที่จะตัดสินทุกสิ่งทุกอย่างอย่างมีระบบ
ตามความเป็นจริงของสิ่งเหล่านั้น ศิลปะอื่นๆศึกษา
ค้นหาและความเห็นของมนุษย์ ... ส่วนวิชาอื่นนั้นก็
เกี่ยวข้องกับความจริงอยู่บางชนิดเท่านั้น ได้แก่วิชา
เรขาคณิตและวิชาที่อยู่ในพวกเดียวกัน ซึ่งเป็นความ
ฝันเกี่ยวกับสัตว์ วิชาเหล่านี้ไม่อาจจะเห็นอะไรได้
อย่างชัดเจนเหมือนตอนต้น...

(Plato, 1984 : 397)

การศึกษาวิชาวิธีเท่านั้น ที่จะทำให้ผู้ศึกษาเข้าถึงความจริงและความดีสูงสุด (สัจธรรม และจริยธรรม) ได้ ทั้งนี้เพราะวิชาวิธีเป็นวิชาที่อยู่เหนือผัสสะ ไม่อาศัยประสาทสัมผัสในการเข้าสู่ความจริงแท้และนำไปสู่แม่แบบแห่งความดี (Idea of the good) ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ระดับเหตุผลเท่านั้น ที่จะทำให้ผู้ศึกษาบรรลุถึงความรู้ที่สมบูรณ์ของความจริง และโลกแห่งแบบ (world of form) ได้ โดยใช้วิธีการทางตรรกศาสตร์ (logic) นั่นก็คือการสนทนาโต้ตอบกัน ซึ่งเพลโตเชื่อว่าเป็นวิธีการที่ดีที่สุด ในการแสวงหาความรู้ เพราะการสนทนาโต้ตอบเป็นการร่วมมือกัน ระหว่างคู่สนทนาในการหาความกระจ่างในปัญหาต่างๆ และสามารถเข้าใจด้วยเหตุผลแท้ๆ ดังที่เพลโตได้เสนอในผลงานของเขาเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่มที่ 6 ดังนี้

โสเครตีส :   อย่างนั้นแล้ว ก็จะทำให้ต่อไปว่า ส่วนที่เข้าใจได้
                                  ด้วยเหตุผลอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเข้าใจโดยอาศัยอำนาจ
                                  วิชาวิธี โดยไม่ใช้ข้อยอมรับเป็นจุดเริ่มต้นที่สมบูรณ์
                                  ใช้เป็นบันได หรือเป็นสะพานไปสู่สิ่งที่อยู่พ้น
                                  สมมติฐาน อันเป็นสิ่งที่เป็นต้นกำเนิดของสิ่งทั้งปวง
                                  และเมื่อถึงแล้ว ก็จะเป็นจุดเริ่มต้นในการอ้างเหตุผล
                                  กลับลงมาหาจุดจบ โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งที่ต้องรู้ด้วย
                                  ประสาทสัมผัสแต่อย่างใดเลย ใช้แบบแท้ๆ จากแบบ
                                  หนึ่งไปหาอีกแบบหนึ่งและไปสิ้นสุดที่แบบ

(Plato, 1984 : 387)

เพลโตเชื่อว่าอำนาจแห่งวิชาวิธีนี้เป็นวิธีเดียวที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าสู่โลกแห่งแบบ และแบบแห่งความดีได้ โดยไม่ต้องใช้ภาพ หรือสัญลักษณ์ต่างๆ ในการเข้าสู่โลกที่แท้จริง อำนาจแห่งวิชาวิธีนี้ จะช่วยให้ผู้ร่วมสนทนา มีจิตใจวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล ไม่ติดอยู่กับประสาทสัมผัสใดๆทั้งสิ้น การศึกษาวิชาวิธีจึงเป็นวิชาที่ทำให้ผู้ศึกษาได้ใช้ความคิดในลักษณะนามธรรม ผู้ที่มีจิตวิพากษ์อย่างมีเหตุผล ช่วยให้ผู้นั้นได้ค้นพบความจริงและแบบแห่งความดีสูงสุดด้วยปัญญา ผู้ที่ยึดมั่นในเหตุผลและความดีเป็นผู้ที่เพลโตเชื่อว่า เหมาะสมที่จะทำหน้าที่ปกครองรัฐหรือที่เพลโตเรียกว่า ราชาปราชญ์

โดยสรุป หลักสูตรที่เฟลโตเสนอในการเสริมสร้างพลเมืองให้แก่ผู้สมัคร อาจประมวล
ได้ดังแสดงไว้ในตาราง 2

ตาราง 2 โครงสร้างหลักสูตรของสำนักอคาเดมีตามทักษะของเฟลโต

ระดับการศึกษา	อายุ (ปี)	รายวิชา
ตอนต้น หรือ ชั้นประถม	17-20	ดนตรี (วรรณคดี, เพลง) คณิตศาสตร์เบื้องต้น กายบริหาร
ตอนกลาง หรือ ชั้นมัธยม	20-30	คณิตศาสตร์ (เลขคณิต, เรขาคณิต, เรขาคณิตรูป- ทรง) ดาราศาสตร์, วิทยาศาสตร์ดนตรี
ตอนปลาย หรือ อุดมศึกษา	30-35	วิภาษวิธี
ฝึกงาน internship	35-50	ฝึกบัญชาการกองทัพ, การปกครองและอื่นๆ

การจัดหลักสูตรการเรียนการสอนข้างต้น เป็นการ จัดหลักสูตรระยะยาว เฟลโตไม่ได้
แบ่งอย่างเด่นชัดว่าเป็นการศึกษาระดับประถม มัธยมหรืออุดมศึกษา แต่ระบุเพียงช่วงอายุเท่านั้นว่า
ควรจะศึกษาวิชาอะไร

ในอุดมรัฐ ทุกคนในรัฐจะได้รับการศึกษาตอนต้น โดยเท่าเทียมกันทั้งหญิงและชาย แต่ผู้
ที่สามารถจะศึกษาต่อในระยะกลางนั้น ได้แก่ ผู้ที่สามารถผ่านการทดสอบเท่านั้นที่มีสิทธิ์ศึกษาต่อ
ส่วนผู้ที่ไม่สามารถผ่านการทดสอบได้ ก็จะออกไปประกอบอาชีพตามความถนัดของแต่ละบุคคล
กลุ่มคนเหล่านี้เฟลโตจัดให้อยู่ในชนชั้นผู้ผลิต ที่ทำหน้าที่ให้บริการ และผลิตสินค้าและบริการ
ต่างๆ การศึกษาในระยะแรกนี้ จะทำให้พวกเขาเป็นผู้ที่มีความอดทน รู้จักประมาณตน ส่วนผู้ที่
สามารถผ่านการทดสอบก็ไปศึกษาต่อในระยะที่สอง ซึ่งจะฝึกให้รู้จักใช้ความคิดหรือเหตุผลมากขึ้น
ไม่ว่าจะเป็นวิชาคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ ความกลมกลืนของดนตรี ศึกษาในลักษณะที่เป็น
นามธรรมมากขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อม เพื่อศึกษาในระยะที่สาม ซึ่งผู้ที่ผ่านการทดสอบ และ
มีคุณสมบัติตามที่เฟลโตได้กำหนดไว้เท่านั้น ที่สามารถจะผ่านเข้าไปศึกษาวิชาวิภาษวิธี หรือ

ตรรกศาสตร์ส่วนผู้ที่ไม่ผ่านการทดสอบดังกล่าว ก็จะออกไปเป็นทหารหรือผู้ช่วยของราชาปราชญ์ ซึ่งจัดอยู่ในชนชั้นทหารซึ่งเป็นผู้มีความอดทน และความกล้าหาญ ส่วนผู้ที่สามารถผ่านเข้าไปศึกษา ในระยะสุดท้าย ซึ่งจะศึกษาวิชาวิทยวิธี ที่เพลโตเชื่อว่าเป็นวิชาที่ทำให้เข้าสู่โลกแห่งแบบได้ เมื่อ จบการศึกษาวิทยวิธีก็จะไปฝึกงานปกครองหรือบัญชาการทหารหรืออื่นๆ อีก 15 ปี เพื่อดูว่ายังเป็นผู้ยึดมั่นอยู่ในปรัชญาหรือวิทยวิธีหรือไม่ จนกระทั่งอายุ 50 ปี เพลโตเชื่อว่าหากเขายังยึดมั่น อยู่ในปรัชญาหรือวิทยวิธี ก็พร้อมที่จะมาเป็นผู้ปกครองรัฐต่อไป บุคคลเหล่านี้ก็จะจัดอยู่ในชน ชั้นผู้ปกครอง ซึ่งเป็นผู้ที่มีความอดทน ความกล้าหาญ ปัญญา และมีความยุติธรรม

จะเห็นได้ว่าหลักสูตรที่เพลโตกำหนดขึ้นมานั้น เป็นหลักสูตรที่ช่วยในการพัฒนาจิตของ ผู้เรียน ให้เป็นคนที่มีคุณธรรมครบทุกประการดังกล่าวข้างต้น สามารถเข้าสู่โลกแห่งความจริงได้ และผู้ที่ยึดมั่นในความคิดและความจริงเพลโตเชื่อว่าเป็นผู้ที่เหมาะสมที่จะมาเป็นผู้ปกครอง และการ สอบประเมินผล ในแต่ละระยะหรือแต่ละคั้งนั้น ทำให้รัฐมีความยุติธรรมเพราะพลเมืองแห่งรัฐได้ ถูกกำหนดหน้าที่ในแต่ละชนชั้น ได้อย่างเหมาะสมกับตนเอง และทุกฝ่ายต่างก็ปฏิบัติหน้าที่ของตน อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้ว

โดยสรุปแล้ว หลักสูตรที่เพลโตกำหนดให้ศึกษานั้น มีลักษณะที่เน้นหรือให้ความสำคัญต่อ การสร้างความสามัคคีเพื่อสร้างความมั่นคงของรัฐ อีกทั้งมุ่งปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และ เสริมสร้างคุณภาพทางด้านบุคลิกภาพและพลังจิต ตลอดจนเสริมสร้างพัฒนาการทางด้านพุทธิ- ปัญญาหรือการพัฒนาสมรรถภาพทางการใช้เหตุผล

คุณสมบัติผู้เรียน

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้เรียน ดังที่ปรากฏในผลงานของท่านเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) ว่าการศึกษาในแต่ละระดับที่ได้จัดขึ้นมานั้น ท่านจัดขึ้นมาเพื่อบุคคลใด บ้างและบุคคลที่มีโอกาสได้รับการศึกษาดังกล่าว จะต้องมีความสมบัติอะไรบ้าง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เพลโตจัดการศึกษาในอุดมรัฐขึ้นมา มีจุดประสงค์สูงสุดเพื่อค้นหา ราชาปราชญ์ และเพื่อจัดแบ่งหน้าที่ให้แก่พลเมืองแห่งรัฐ ตามความสามารถของแต่ละคน ตลอดจน เพื่อพัฒนาคุณธรรมหรือความสามารถ ในการเป็นพลเมืองดีของรัฐ ทั้งนี้ก็เพื่อความมั่นคงและมี เอกภาพของรัฐ ฉะนั้นเพื่อบรรลุความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ดังกล่าว เพลโตจึงได้กำหนด ให้มีระบบควบคุมคุณภาพของประชากรอย่างเข้มงวด โดยรัฐจะมีบทบาทสำคัญในการควบคุม

ดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 ว่ารัฐจะเข้าไปควบคุมการให้กำเนิดทารกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ผู้พิทักษ์ (ทหาร, ผู้ปกครองรัฐ) เพื่อให้ได้เด็กที่มีคุณภาพดีเหมือนพ่อแม่ หากเด็กเกิดมามีความพิการหรือสุขภาพไม่แข็งแรงก็จะถูกกำจัด

แสดงว่าในอุดมรัฐ คนที่มีโอกาสได้รับการศึกษา ต้องเป็นพลเมืองแห่งรัฐที่สุขภาพร่างกายสมบูรณ์เท่านั้น ที่จะได้รับการศึกษาจากรัฐอย่างเต็มที่เท่าที่แต่ละคนมีความสามารถ ในทัศนะของเพลโตทั้งชายและหญิงมีโอกาสจะได้รับการศึกษาจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน ดังที่ท่านได้เสนอไว้ในผลงานของเขาเรื่อง *The Republic* (อุดมรัฐ) เล่มที่ 5 ดังนี้

- โสเครติส : หากเราต้องการใช้ให้สตรีทำงานอย่างเดียวกันกับบุรุษแล้ว ก็ต้องสอนอย่างเดียวกันด้วยหรือ
- โกลคอน : ถูกแล้วท่าน
- โสเครติส : เราให้การศึกษาด้านดนตรี และกายบริหารแก่บุรุษ
- โกลคอน : ใช่แล้วท่าน
- โสเครติส : ถ้าอย่างนั้นเราก็ต้องให้ศิลปะทั้งชนิดนี้แก่สตรีด้วย และต้องให้มีหน้าที่อย่างเดียวกันด้วย
- (Plato, 1984 : 357)

วาทกรรมข้างต้น สะท้อนแนวคิดของเพลโต ที่เชื่อว่า ไม่ว่าชายไม่ว่าหญิงก็มีสติปัญญาจะปกครองได้เหมือนกัน (ปรีชา ช่างขวัญอิน, 2523 : 10) เพราะฉะนั้น เพื่อให้ผู้ที่มีธรรมชาติเหมือนกัน ได้ทำหน้าที่เดียวกัน ก็จะต้องให้การศึกษาแบบเดียวกันด้วย ซึ่งเพลโตไม่ได้กำหนดธรรมชาติของคนจากลักษณะทางเพศ ว่าเป็นหญิงหรือเป็นชาย แต่จะดูจากธรรมชาติของจิตว่าเป็นคนที่มีเหตุผล หรือมีตัณหาหรือมีน้ำใจเป็นคุณลักษณะประจำตัว ดังนั้นหญิงที่มีคุณลักษณะดังกล่าว เหมือนกับชาย ก็จะต้องได้รับการศึกษาในหลักสูตรเดียวกันกับที่ชายได้รับทุกประการ ในอุดมรัฐจึงมีความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงกับชาย ในเรื่องการศึกษาตลอดจนหน้าที่ความรับผิดชอบภายในรัฐ

หากพิจารณาถึงคุณสมบัติของผู้เรียน ในทัศนะของเพลโต สิ่งแรกคือจะต้องเป็นพลเมืองแห่งรัฐ (citizens) เท่านั้น ที่จะมีสิทธิในการเข้ารับการศึกษา และการฝึกอบรมจากรัฐ (สมบูรณ์ พรธรรณากพ, 2525 : 207) ชาวต่างชาติหรือพลเมืองแห่งนครรัฐอื่นที่มาทำธุรกรรมต่างๆ จะไม่มี

สิทธิได้รับการศึกษาจากรัฐ ต่อมาก็พิจารณาถึงสุขภาพร่างกายว่ามีความพิการหรือมีโรคภัยไข้เจ็บหรือไม่ ผู้ที่มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงเท่านั้นที่รัฐจะให้มีโอกาสได้ศึกษา

การศึกษาในระยะแรกหรือระดับประถมศึกษาเป็น การศึกษาภาคบังคับ ซึ่งเพลโตได้เปิดโอกาสให้พลเมืองที่สุขภาพแข็งแรงทุกคน ทั้งชายและหญิงที่มีอายุประมาณตั้งแต่ 17-18 ปี มีสิทธิเข้ารับการศึกษและการฝึกอบรมตามหลักสูตร ในระหว่างที่ศึกษาผู้สอนต้องคอยจับตามองว่าเด็กคนไหนที่มีแวฉลาด มีความอดทน มีความกล้าหาญ รักการเรียน ก็จะคัดเลือกไว้ให้ศึกษาในระดับต่อไป ดังที่เพลโตได้เสนอไว้ในผลงานของเขาเรื่อง The Republic (อุดมรัฐ) เล่มที่ 7 ดังนี้

- โสเครติส : จากการฝึกนี้ เด็กที่แสดงตนว่าพร้อมในการทำงานหนัก ในการศึกษาหรือว่าขันตรายต่างๆควรจะได้รับคัดเลือกไว้เป็นทหาร
- โกลคอน : เมื่ออายุเท่าไร
- โสเครติส : เมื่อตอนที่เขาจบการศึกษาวิชากายบริหาร ที่เป็นวิชาบังคับแล้วระยะนี้สองถึงสามปี ที่ผ่านการฝึกจะยังใช้ประโยชน์เพื่อจุดประสงค์อื่นไม่ได้ การนอน และความกังวลซึ่งไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ และทางเดียวของการฝึกกายบริหาร ก็คือการที่เยาวชนของเราแสดงตนว่าสามารถผ่านการทดสอบที่สำคัญนี้
- โกลคอน : แน่นนอน
- โสเครติส : หลังจากนั้น ใครที่ได้รับเลือกจากขั้นนี้ ซึ่งอายุราว 20 ปี ถือเป็นเกียรติอย่างสูง และวิชาต่างๆที่เรียนมาอย่างไม่เป็นระบบ ก็จะมีการจัดระบบขึ้น และเขาจะต้องเห็นธรรมชาติของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของมันและภาวะที่แท้จริง

(Plato, 1984 : 399)

จากการเรียนในระดับประถมศึกษา ซึ่งจะเรียนเกี่ยวกับวิชาทฤษฎี และคณิตศาสตร์ ก็จะมีทดสอบความจำ ความอดทน และความแข็งแกร่งของจิตที่ไม่เกรงกลัวอะไรง่ายโดยการนำไปฝึกในสนามรบ ให้ต้องเผชิญอยู่กับสิ่งที่น่ากลัว หากเด็กคนใดสามารถควบคุมสติ และรักษาความกลมกลืนของตนเองได้ในทุกสภาวะ ก็สามารถจะผ่านไปศึกษาในระยะเวลาที่สองหรือระดับมัธยมศึกษา ซึ่งผู้ที่สามารถจะผ่านเข้ามาศึกษาในระบอบนี้ จะต้องศึกษาวิชาต่างๆ ตามหลักสูตร ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วนั้นเป็นเวลาถึง 10 ปี เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในแต่ละวิชา คุณสมบัติของผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาคือ มีอายุประมาณ 20 ปี และเป็นผู้ที่สามารถผ่านการคัดเลือก ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นแล้วว่าจะต้องผ่านการทดสอบเรื่องใด ฉะนั้นผู้ที่สามารถผ่านการทดสอบดังกล่าวจะต้องเป็นผู้ที่มีความจำดี มีความอดทน มีความกล้าหาญ สามารถควบคุมสติได้ดีในทุกสถานการณ์ เมื่อศึกษาตามหลักสูตร ก็จะมีการคัดเลือกกว่าใครมีธรรมชาติแบบใดอะเล็กซิก โดยพิจารณาว่าในบรรดาเด็กเหล่านี้ใครศึกษาได้ดีที่สุด หลักแหลมทั้งการศึกษา สงคราม และการทำหน้าที่ตามกฎหมาย (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2523 : 300) จนอายุประมาณ 30 ปี ก็จะได้รับเลือกให้ศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ซึ่งเพลโตถือว่าเป็นช่วงที่ต้องระมัดระวังที่สุด เพื่อไม่ให้คนที่ไม่มีธรรมชาติแบบใดอะเล็กซิกได้เข้ามาศึกษาในระดับนี้ ดังที่เพลโตได้เสนอไว้ในผลงานของเขาเรื่อง *The Republic* (อุดมรัฐ) เล่มที่ 7 ดังนี้

- โสเครตีส : คราวนี้ก็มาถึงการจำแนกว่าใคร ที่เราจะให้เรียนวิชาเหล่านี้ และเรียนอย่างไร
- โกลคอน : ถูกแล้ว
- โสเครตีส : ท่านยังจำคนที่เราเลือกไว้ใน การเลือกผู้ปกครองได้ไหม
- โกลคอน : จำได้
- โสเครตีส : ท่านคงต้องถือว่าที่เหมาะสมที่สุดนั้น จะต้องเลือกคนที่มีธรรมชาติอย่างเดียวกัน คือ มั่นคง กล้าหาญ และเอาใจใส่งานที่สุด หากเป็นไปได้ต้องหน้าตาดีที่สุดด้วย เราต้องหากคนที่ไม่ใช่แค่รักเกียรติ และเข้มแข็ง โดยดูจากอารมณ์เท่านั้น แต่ต้องเลือกคนที่มีคุณสมบัติ ที่จะศึกษาแบบนี้ได้ด้วย
- โกลคอน : แล้วท่านจะเอาอะไรมาตัดสิน

- โสเครติส : ก่อนอื่นจะต้องเรียนเก่ง และสามารถเรียนได้อย่างสบาย เพราะว่าวิญญาณนั้น กลัวการศึกษายิ่งกว่ากลัวการบริหารร่างกายเสียอีก ทั้งนี้ก็เพราะความลำบากดังกล่าวมันอยู่ใกล้มัน และร่างกายก็ไม่ได้รับความลำบากด้วย
- โกลคอน : จริงๆ ด้วย
- โสเครติส : คนที่มีความจำดี ใจคอมั่นคงและรักงานหนักคือคนที่เราควรแสวงหา หรือท่านคิดว่าจะมีใครอีก ที่จะเต็มใจตรากตรำร่างกาย เพื่อศึกษาและฝึกฝนอย่างหนักเช่นนั้น
- โกลคอน : ไม่มีหรือคนนอกเสียจากว่าคนอื่นๆ นั้นจะมีธรรมชาติดี
- โสเครติส : ความผิดพลาดที่ทำให้ปรัชญาของเราต้องเสื่อมไป ซึ่งเราได้เคยกล่าวมาแล้วนั้น ก็เนื่องจากคนที่ไม่มีคุณสมบัติ ที่จะศึกษา ดังนั้นจะต้องให้คนที่มีความเหมาะสมอย่างแท้จริง ไม่ใช่จอมปลอมได้ศึกษา

(Plato, 1984 : 398)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การศึกษาวิชาวิภาษวิธี (dialectic) นั้น เป็นวิชาที่มุ่งเข้าสู่โลกแห่งแบบ ฉะนั้นคนที่มีความสมบัตินี้จะศึกษาวิชานี้จึงควรเป็นคนธรรมชาติแบบไดอะเล็กติก คือเป็นคนที่มีความมุ่งมั่นคง กล้าหาญ มีความเอาใจใส่ในหน้าที่การงาน ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากสติปัญญาของเด็กคือต้องเรียนเก่ง ความจำดี และจิตใจมุ่งมั่น คง สามารถควบคุมตนเองได้ มีความอดทน และมีความกล้าหาญ ถ้าเป็นไปได้เพลโตต้องการให้มีรูปร่างหน้าตาและบุคลิกภาพดีอีกด้วย

สรุปได้ว่า คนที่เพลโตเห็นสมควรได้รับเลือกให้มาศึกษาในระดับอุดมศึกษานี้ ต้องมีคุณสมบัติดังนี้ คือ อายุประมาณ 30 ปี ผ่านการคัดเลือกเป็นคนที่เรียนเก่ง มีความอดทนและความกล้าหาญ ซึ่งคนที่ได้รับเลือกให้ศึกษาในระดับนี้จะต้องศึกษาวิชาวิภาษวิธีเป็นเวลา 5 ปี คล้ายกับหลักสูตรหรือคุณลักษณะคุณวุฒิบัณฑิต (Ph.D) ในยุคปัจจุบัน การศึกษาวิชาวิภาษวิธี ด้วยการให้เหตุผลในการแสวงหาความรู้ เกี่ยวกับความจริงแท้และความดีสูงสุด หลังจากนั้นก็จะไปฝึกภาคปฏิบัติอีก 15 ปี

โดยให้ฝึกการบังคับบัญชาการสงคราม การบริหารงานบุคคลหรือรัฐกิจและงานอื่นๆ เพื่อสั่งสมประสบการณ์ และทดสอบว่าเป็นผู้ที่ยึดมั่นในความดีและความจริงแท้ หรือว่าเอนเอียงไปในทางอื่นที่มีใช้ความดี ผู้ที่สามารถผ่านการทดสอบ จนแสดงให้เห็นเป็นนักปรัชญาที่แท้ ยึดมั่นในปรัชญาอย่างแท้จริง และใช้ชีวิตได้อย่างกลมกลืนหรือยุติธรรม ก็จะได้รับยกย่องให้เป็นผู้ปกครองรัฐต่อไป ยิ่งไปกว่านั้น เพลโตเน้นให้เห็นความสำคัญ เรื่องการทดสอบหรือ “ การประเมินผล ” เชิงประจักษ์ คล้ายการสอบ “ จอหงวน ” ของจีน

การเรียนการสอน / วิธีสอน

การเรียนการสอน เป็นกระบวนการของความพยายาม ที่จะช่วยเหลือหรือสร้าง หรือชักจูงผู้เรียนไปสู่เป้าหมายบางประการ (ธีรพงศ์ แก่นอินทร์, 2537 : 3) วิธีสอนก็เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งส่วนหนึ่งของการศึกษา เป็นกระบวนการ (process) ในการให้การศึกษา ซึ่งผู้สอนจัดให้แก่ผู้เรียน เพื่อจะให้เรียนรู้ได้อย่างสะดวก ดังนั้น จึงถือว่า “วิธีการสอน” มีความหมายและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้เรียน และผู้ที่ได้จัดและดำเนินการในการสอน (สุมานิน รุ่งเรืองธรรม, ม.ป.ป.

: 2-3)

การเรียนการสอน จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญของสถาบันการศึกษา เป็นกระบวนการที่องค์ประกอบหลัก (หลักสูตร ผู้เรียน ผู้สอน) เป็นฝ่ายดำเนินการ ซึ่งจุดมุ่งหมายของกระบวนการเรียนการสอน ก็คือการสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ (the making of persons) (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2529 : 28) ในอุดมรัฐคนที่สมบูรณ์ก็คือ ราชาปราชญ์ ซึ่งเป็นคนที่พึงประสงค์ในทัศนะของเพลโต ดังนั้นกระบวนการเรียนการสอนทั้งหมด จึงเป็นกระบวนการที่มุ่งสร้างและค้นหาคนที่จะมาเป็นราชาปราชญ์ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงคุณสมบัติของราชาปราชญ์มาแล้ว

กระบวนการเรียนการสอน ที่ปรากฏในผลงานของเพลโตเรื่องอุดมรัฐ (The Republic) ประกอบไปด้วยการเรียนการสอน ที่เน้นการใช้สื่อสัญลักษณ์เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งได้แก่การฟัง การ

จดจำ จากการบรรยายของครู การอ่านหนังสือ การค้นคว้าจากตำราและเอกสารทางวิชาการต่างๆ ดังเช่นในระยะแรกของการศึกษา ที่เพลโตได้กำหนดให้ศึกษาการบริหารและดนตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาดนตรีนี้จะประกอบไปด้วยวิชาวรรณคดี ประวัติศาสตร์ และดนตรี เป็นต้น เพลโตมุ่งที่จะควบคุมเนื้อหาในรายวิชาต่างๆ เหล่านี้อย่างเข้มงวดดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงรายละเอียดมาแล้วในบท

ที่ผ่านมา ส่วนกระบวนการเรียนการสอนในวิชาดังกล่าวนี้ เพลโตต้องการให้มีการเรียนการสอนในลักษณะการบรรยาย เพื่อให้ผู้เรียนได้ฟังและจดจำเนื้อหาต่างๆ ในรายวิชาดังกล่าว ตลอดจนได้ซึมซับเรื่องราวที่ดีที่ได้เรียนมาในแต่ละวิชา ในประเด็นการเรียนการสอนในระยะแรกนี้ เพลโตไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดมากนัก แต่เพลโตมุ่งเน้นถึงประเด็นเนื้อหาที่จะนำมาสอนมากกว่าวิธีการสอน ซึ่งเพลโตเพียงแต่ต้องการให้เด็กๆ ได้ฟังเรื่องราวความกล้าหาญ ความกตัญญู ความดีของวีรบุรุษและเทพเจ้าต่างๆ ดังที่ปรากฏในผลงานของท่านเรื่องอูตมรัฐ (The Republic) เล่มที่ 2 พอสรุปได้ดังนี้

“ ท่านเข้าใจใช่ไหมว่าเราเริ่มต้นด้วยการเล่านิทานให้เด็กได้ฟัง เราจะสอนนิทานแก่เด็กก่อนสอนกายบริหาร และต้องเริ่มต้นด้วยการควบคุมผู้เขียนเสียก่อน เพราะความเห็นอะไรก็ตามที่เข้ามาในใจเด็กในระยะนี้ เป็นสิ่งที่ลบล้างได้ยาก ฉะนั้นเราจึงควรให้เรื่องที่เขาได้ฟังตอนแรกๆ เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาเพื่อสอนคุณธรรมแก่เขา ”

(Plato, 1984 : 320-321)

วาทกรรมข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการเรียนการสอน ในแบบการบรรยายหรือการจดจำจากสิ่งที่ครูได้สอนนักเรียนไปนั้น เป็นไปเพื่อการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมแก่เด็ก โดยการได้เลียนแบบสิ่งที่ดีจากบรรพบุรุษ วีรบุรุษหรือเทพเจ้าต่างๆ ตลอดจนปลูกฝังการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และคำสอนของผู้ใหญ่ ฉะนั้นการเรียนการสอนในลักษณะดังกล่าวนี้ เน้นการศึกษาผลงานหรือศิลปกรรมที่สำคัญ และฝึกให้ผู้เรียนได้จดจำ ลอกและเลียนแบบแต่สิ่งที่ดีของบรรพบุรุษหรือเทพเจ้าต่างๆ

การจดจำจากการบรรยายของครูผู้สอน การอ่านหนังสือหรือค้นคว้าจากตำราเรียนและเอกสารทางวิชาการต่างๆ สะท้อนให้เห็นว่าตามทัศนะของเพลโต ห้องเรียนกับห้องสมุด จึงเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการเรียนการสอน ทั้งนี้เพราะห้องเรียนจะเป็นแหล่งกลางที่ครูใช้ทำกิจกรรมการเรียนการสอน ในการอธิบายถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน และทำให้การใช้สัญลักษณ์เป็นเรื่องมีชีวิตชีวา บรรยากาศของห้องเรียนจะเกี่ยวข้องกับการใช้สัญลักษณ์ในรูปของการบรรยาย การซักถาม การท่องจำ การแสดงออกของนักเรียนเป็นทั้งผู้ฟัง พูด อ่าน เขียน ส่วนห้องสมุดซึ่งเป็นแหล่งรวมของสัญลักษณ์ในรูปของหนังสือ ตำราและเป็นที่ดำเนินกิจกรรมการใช้สัญลักษณ์เพิ่มเติมจากห้องเรียน เพื่อขยายองค์ความรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

(สุวิน ทองปี่น, 2545 : 42)

อย่างไรก็ตามการเรียนการสอนทั้งหมด ไม่ควรสอนในลักษณะการบังคับ ดังที่ปรากฏ
ในผลงานของเขาเรื่องอูคมรัฐ (The Republic) เล่มที่ 7 ดังนี้

- โสเครติส : ถ้าอย่างนั้นการเรียนคำนวณ เรขาคณิตและวิชาอื่นๆ
อันเป็นการเตรียมก่อนเรียนไดอะเล็กติก ก็ต้องให้เรียน
ตั้งแต่ยังเด็ก และวิธีสอนต้องไม่เป็นแบบบังคับให้เรียน
- โกลคอน : ทำไมล่ะ
- โสเครติส : เพราะคนที่เป็นเสรีชนนั้น ไม่ควรเรียนเยี่ยงทาส อะไร
ก็ตามที่เรียนด้วยการบังคับก็จะไม่ติดอยู่ในวิญญาณ
หรือจิต
- โกลคอน : จริงด้วย
- โสเครติส : ดังนั้น ท่านอย่าใช้กำลังในการสอนวิชาต่างๆ แก่เด็ก
แต่ใช้วิธีเล่น ด้วยวิธีดังกล่าว ท่านก็จะได้ทราบว่า
เด็กแต่ละคนนั้นมีความสามารถในทางใดบ้าง
(Plato, 1984 : 399)

วาทกรรมข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า เพลโตเห็นความสำคัญในการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียน
เป็นสำคัญ (learner - centered study) การที่เด็กจะพัฒนาคุณภาพของความคิด และจิตใจได้
นั้น ความเป็นอิสระในการเรียนของเด็ก จะช่วยให้เด็กเกิดการพัฒนามากกว่าการบังคับ ตลอด
จนการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของเด็กอย่างอิสระ และการคลุกคลีหรือเล่นกับเด็ก
ทำให้ผู้สอนเองได้เห็นตัวตนและความสามารถที่แท้จริงของเด็ก ว่าใครมีความสามารถพิเศษหรือ
ความถนัดทางใดบ้าง เพื่อจะได้จัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกแห่งรัฐได้อย่างถูกต้อง
และเหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละคน

นอกจากการจัดการเรียนการสอนแบบการบรรยาย การค้นคว้าจากตำราและเอกสาร
วิชาการแล้ว เพลโตเห็นว่าการเรียนการสอนที่สำคัญ ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ศึกษาในวิชาคณิตศาสตร์
ขั้นสูงอันได้แก่ เลขคณิต เรขาคณิต วิชาดาราศาสตร์และวิทยาศาสตร์ดนตรีนั้น ควรศึกษาด้วย

เหตุผลและความคิด โดยการศึกษาด้วยวิธีการตั้งปัญหา หรือตั้งสมมุติฐาน และพยายามหาข้อสรุป ปัญหาดังกล่าว ส่วนการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเข้าถึงความจริงสูงสุดได้นั้นก็คือ การเรียนการสอนในลักษณะการสนทนาโต้ตอบกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน หรือการวิภาษวิธี (dialectic) มีลักษณะเป็นแบบปุจฉา-วิสัชนา หรือที่รู้จักกันในปัจจุบันนี้ว่า วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน (inquiry process) ชนิดที่ผู้เรียนและผู้สอนช่วยกันถาม (combined inquiry) ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้เรียนได้มีกิจกรรมที่ต้องใช้สมอง ฝึกให้ผู้เรียนได้คิด สังเกตหาเหตุผล และมีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง และเป็นวิธีที่เพลโตเห็นว่า ช่วยให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิด สติ ปัญญาอย่างมีเหตุผลในการแก้ไขปัญหาหรือแสวงหาความรู้ที่แท้จริง ซึ่งอยู่เหนือความรู้ที่ได้มาจากประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ หู ตา จมูก ลิ้น กาย เพราะฉะนั้นกระบวนการเรียนการสอน ที่ใช้ในการแสวงหาความรู้ต้องเป็นกระบวนการเรียนการสอน ที่ทั้งผู้เรียนและผู้สอน ได้ให้ความร่วมมือกันในการแสวงหาความรู้ต่างๆ ซึ่งการเรียนการสอนในลักษณะดังกล่าวนี้ เพลโตเห็นว่าควรใช้ในช่วงอายุที่เหมาะสม ดังที่เพลโตได้เสนอไว้ในผลงานของเขาเรื่องอูโตมรัฐ (The Republic) เล่มที่ 7 ดังนี้

- โสเครติส : การที่ไม่ให้เขาได้ลิ้มรสสิ่งเหล่านี้ มาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เพราะข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านย่อมที่จะไม่ลิ้มดูแลเด็กเมื่อเขาเริ่มรู้จักการโต้แย้งกันเป็นครั้งแรกและเข้าใจคิดว่าเป็นเพียงกีฬาอย่างหนึ่ง ใช้เป็นเครื่องมือโต้เถียงกัน และคุณที่เกี่ยวข้องกับตัวเป็นตัวอย่าง ส่วนตนเองนั้นก็เฝ้าเทียบกับคนอื่นเหมือนกัน ดังลูกสุนัขที่ชอบดึง และทิ้งทุกคนที่อยู่ใกล้ๆ ด้วยการโต้แย้ง
- โกลคอน : จะต้องเป็นเช่นนั้นแน่นอน
- โสเครติส : เมื่อเที่ยวแย้งคนอื่น และถูกคนอื่นๆ พากันแย้ง พวกเรา ก็จะกลายเป็นคนที่ไม่เชื่อในสิ่งที่ตนเองเคยเชื่อว่าเป็นจริงเสียง่ายๆ ผลก็คือตัวเขาเองและปรัชญาไม่ได้รับการนับถือจากผู้อื่น
- โกลคอน : จริงด้วย
- โสเครติส : คนที่อายุมากจะไม่เป็นแบบนี้ แต่เขาจะเลือก

เลียนแบบคนที่พอใจแสวงหาความจริง ด้วย
 ไตอะเล็กติก มากกว่าคนที่เห็นว่าเป็นเพียงการ
 โต้แย้งกันเล่นๆ เขาจะเป็นคนที่มีเหตุผล รู้จัก
 ประมาณตนและเป็นที่เชื่อถือของคนที่คบหาด้วย

โกลคอน : ถูกต้อง

โสเครติส : เรื่องที่เราพูดกันทั้งหมดนี้ มิได้เป็นการป้องกัน
 ดังกล่าวหรือหรือ สิ่งที่เราต้องการ คือให้ผู้ที่
 โต้แย้งกันเป็นผู้มีใจคอมั่นคง และมีระเบียบแทน
 การปล่อยให้คนที่ไม่เหมาะสม เข้ามาศึกษาได้
 ตามใจ

(Plato, 1984 : 400-401)

วาทกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การเรียนการสอนในลักษณะการสนทนาโต้ตอบกันนี้
 จะไม่ได้ใช้ในการเรียนการสอนทุกระดับการศึกษา แต่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอน ในระดับ
 มัธยมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษาเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเพลโตเห็นว่าการเรียนการสอนในลักษณะนี้เป็น
 การโต้แย้งกันด้วยเหตุผล มากกว่าการโต้แย้งเพื่อเอาชนะกัน หากปล่อยให้ผู้เรียนในทุกระดับการ
 ศึกษาทุกคน ได้เรียนในลักษณะดังกล่าวนี้แล้ว เพลโตเชื่อว่าจะเป็นผลเสียมากกว่าผลดี ทั้งนี้เพราะผู้
 เรียนบางคน ไม่ได้มีจิตในการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยเหตุผล ผู้เรียนกลุ่มนี้อาจจะกลายเป็นคนที่เชื่อผู้
 อื่นโดยขาดการไตร่ตรอง ไม่มั่นใจในตนเอง หรือบางคนอาจจะเป็นคนที่กำลังก้าวร้าว โต้เถียงไปข้างๆ
 กุญ ไม่มีหลักการ และเหตุผล แต่ในระดับอุดมศึกษานั้น ผู้เรียนได้ผ่านการคัดเลือกหรือการกลั่น
 กรองมาอย่างดีแล้ว ตลอดจนมีวุฒิภาวะที่เพียงพอแล้ว การเรียนการสอนในลักษณะนี้ทั้งผู้เรียน
 และผู้สอนจะร่วมมือกันในการแสวงหาความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยมีเหตุผลมาสนับสนุนความ
 กิดของตนเอง

ในประเด็นดังกล่าวนี้ ฟินิจ รัตนกุล (2515 : xliii - xliiii) ได้กล่าวถึงว่า เนื่องจากความรู้
 ไม่ใช่วัตถุที่หยิบยื่นให้กันได้ แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในตัวผู้ศึกษาเอง ดังนั้นวิธีสอนที่ถูกต้องคือ วิธี
 กระตุ้นให้นักเรียน มีความต้องการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง วิธีนั้นคือ ทำให้ตระหนักถึงความ
 ขেলা หรือความไม่รู้ของตนเอง เพราะการสำนึกในความขেলাย่อมกระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะ
 แสวงหาความรู้ เพลโตเชื่อว่าทุกคนโดยธรรมชาติ มีความปรารถนาที่จะมีความรู้เรื่องคุณธรรม แต่
 บางคนอาจจะไม่ตระหนักถึงความต้องการนี้ก็ได้ หรือบางคนอาจจะไม่มีความต้องการนี้รุนแรง

หากครูช่วยให้ลูกศิษย์รู้ว่าตนเองไม่มีความรู้ ลูกศิษย์ก็จะแสวงหาความรู้ และความรู้ที่แสวงหานี้อาจจะมีระดับแตกต่างกันไป แล้วแต่สติปัญญาของแต่ละคน ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับลูกศิษย์ จึงไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบ “ผู้สอน” กับ “ผู้เรียน” แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ทั้งครูและนักเรียน ร่วมมือกันแสวงหาความรู้ เฟลโตกล่าวในเชิงเปรียบเทียบว่าเป็นความสัมพันธ์แบบหมอดำแยกับหญิงที่กำลังจะคลอดบุตร ครูเหมือนกับหมอดำแย คือ ไม่ได้ทำอะไรที่เป็นของตนเองแก่นักเรียน ได้แต่ช่วยให้นักเรียนแสดงความคิด ที่มีอยู่ในตนเองออกมา หมอดำแยช่วยให้คลอดลูกได้โดยง่ายขึ้น ด้วยการบีบนวดหรือใช้ยา ในทำนองเดียวกันครูก็ช่วยให้นักเรียนพบความรู้ด้วยการตั้งคำถาม ที่ช่วยให้นักเรียนรู้ว่าตนเองไม่รู้ เมื่อนักเรียนอยู่ในสภาพเช่นนี้แล้ว ครูก็ช่วยให้นักเรียนพบความรู้ด้วยตนเอง ด้วยการตั้งคำถามต่อไปอีก ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ครูไม่ใช่ผู้ให้คำตอบแก่นักเรียน แต่ช่วยให้คำตอบนั้นเกิดขึ้นในตัวนักเรียนเอง แบบเดียวกับที่หมอดำแยไม่ได้คลอดลูกแทนหญิงที่มีครรภ์ แต่ช่วยให้การคลอดนั้นสะดวกขึ้น ครูผิดแผกจากหมอดำแยในข้อที่ว่างานของหมอดำแยสิ้นสุดลง เมื่อคนไข้คลอดบุตรออกมาแล้ว แต่งานของครูยังอยู่ต่อไป แม้ว่าลูกศิษย์จะค้นพบความรู้แล้ว ครูก็มีหน้าที่ทดสอบความรู้ ที่นักเรียนค้นพบว่าเป็นความรู้จริงหรือไม่ โดยการวิพากษ์วิจารณ์ เมื่อนักเรียนสามารถอธิบายสิ่งที่รู้ได้กระจ่าง และตอบคำวิจารณ์ได้ด้วยเหตุผล ครูจึงจะพอใจเป็นอันสิ้นสุดหน้าที่ไปครั้งหนึ่ง ต่อจากนั้นครูและลูกศิษย์ก็จะเริ่มต้นแสวงหาความรู้เรื่องใหม่ต่อไป

กล่าวโดยสรุปแล้ว กระบวนการเรียนการสอนตามทัศนะของเฟลโตนั้น มีลักษณะแตกต่างกันไปตามระดับการศึกษา เช่น ในระดับประถมศึกษา การเรียนการสอนประกอบไปด้วยการบรรยายแบบเล่านิทาน เพื่อให้ผู้เรียนได้ฟังและได้จดจำและซึมซับ เนื้อหาต่างๆ ในรายวิชานั้นๆ จากการบรรยายของครูผู้สอน และเพื่อเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมทางความคิด โดยใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อความคิดที่สำคัญ ผู้สอนจึงใช้สัญลักษณ์ต่าง เช่น ภาษา คณิตศาสตร์ วรรณคดี และศิลปะ เป็นสื่อเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิดและการแสดงออก เป็นการพัฒนาจิตใจ ในส่วนระดับมัธยมศึกษา นั้นสัญลักษณ์ต่างๆยังคงมีบทบาทอยู่ แต่จะฝึกให้เด็กได้รู้จักการตั้งปัญหา และหาข้อสรุปของปัญหา เพื่อเตรียมความพร้อม สำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งจะศึกษาหาความจริงแท้หรือสัจ ซึ่งเป็นเรื่องนามธรรมทั้งสิ้น กระบวนการเรียนการสอนในระดับนี้ จะมีลักษณะการสนทนาโต้ตอบกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน โดยการใช้หลักการวิภาษวิธีที่ยึดเหตุผลเป็นหลักในการแสวงหาคำตอบ การเรียนการสอนในลักษณะนี้ จึงเป็นความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมการแสวงหาความรู้ อย่างไม่รู้ตัวตามการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้ ต้องเป็นไปโดยความสมัครใจ ไม่ใช่การบังคับ

กล่าวโดยสรุป กระบวนการเรียนการสอนหรือวิธีการสอนที่เพลโตเสนอไว้มี 2 แบบ คือ วิธีการสอนแบบแรก เป็นการสอนแบบบรรยาย เพื่อให้ผู้เรียนได้ฟังและจดจำเนื้อหาวิชาต่างๆ และวิธีที่สองคือ วิธีการถาม-ตอบ หรือที่รู้จักในปัจจุบันว่าวิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน เพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้เหตุผลในการแสวงหาความรู้

การบริหารการศึกษา : บทบาทของเจ้าสำนักเรียนหรืออธิการบดีอคาเดมี

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ว่าเพลโตได้ก่อตั้งสถานศึกษาชื่อ “ อคาเดมี ” ขึ้นมา เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนชาวกรีก ที่อคาเดมีนี้เพลโตได้ทำหน้าที่เป็นทั้งครูผู้สอนในวิชาต่างๆ และเป็นหัวหน้าหรืออธิการบดีบริหารอคาเดมีเองด้วย ในอุดมรัฐ เพลโตเห็นว่ารัฐควรเป็นผู้รับผิดชอบและวางแนวทางการศึกษา (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2544 : 299) ทั้งนี้ก็เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการได้มาซึ่งผู้ปกครองรัฐ ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนที่จะมาเป็นราชาปราชญ์ หรือว่าเพื่อจัดแบ่งหน้าที่ต่างๆในสังคม ตลอดจนเพื่อให้รัฐเป็นรัฐที่ศิวิไลซ์ที่มีความสุขและมีความยุติธรรม เพลโตจึงเสนอให้ รัฐมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา และบริหารการศึกษา ในทุกระดับการศึกษาภายในรัฐ ไม่ว่าจะเป็นระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรือระดับอุดมศึกษา ตลอดจนการฝึกงานเพื่อบริหารบ้านเมืองในอนาคต เพราะฉะนั้นในอุดมรัฐ เพลโตไม่ต้องการให้เอกชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาทุกระดับ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วในบทที่ผ่านมา แต่บทบาทสำคัญทั้งในการจัดการศึกษา และบริหารการศึกษาของอุดมรัฐ ต้องเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหารรัฐ ในผลงานของเขาเรื่อง กฎหมาย (The Laws) เพลโตได้กำหนดแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษาของรัฐ ซึ่งสมบูรณ์ ปรารถนาภพ (2525 : 208) สรุปได้ดังนี้

1. กุลบุตรกุลธิดาของพลเมืองจะต้องถูกบังคับให้เข้าเล่าเรียนในโรงเรียนของรัฐและมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ดำเนินการ
2. รัฐไม่ส่งเสริมให้เอกชนหรือครอบครัวจัดการศึกษา
3. ศึกษาธิการ (Superintendent) คือ บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้า รับผิดชอบในการจัดการศึกษาของรัฐ จะได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งครั้งละ 5 ปี
4. กำหนดให้มีผู้อำนวยการสอนวิชาต่างๆ เป็นผู้ช่วยศึกษาธิการ เช่น ผู้อำนวยการสอนวิชากายกรรม วิชาดนตรี วิชาคณิตศาสตร์ ฯลฯ ผู้อำนวยการสอนวิชาต่างๆ นี้ กำหนดให้มีทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ฝ่ายละหนึ่งคน เพื่อที่จะได้แบ่งหน้าที่ในการสอนเด็กชาย และเด็กหญิงโดยแยกกัน

เพราะฉะนั้นตามทัศนะของเพลโต รัฐจะมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินการหรือกำหนดแนวนโยบายทางการศึกษาภายในรัฐ ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการศึกษาในแต่ละระดับได้บรรลุตามเป้าหมายหรือจุดหมายต่างๆ ได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ กระบวนการต่างๆ ทางการศึกษาไม่ว่าจะเป็นกระบวนการเรียนการสอน หลักสูตร เหล่านี้ ต้องดำเนินการดำเนินการภายใต้แนวนโยบาย ที่รัฐกำหนดขึ้นมาเท่านั้น ดังนั้นการบริหารการศึกษาของรัฐ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการทางการศึกษา โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้น ผู้บริหารสถานศึกษาหรือศึกษาธิการจะได้มาจากการเลือกตั้งโดยจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี และมีผู้ช่วยศึกษาธิการทำหน้าที่ในการสอนในวิชาต่างๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยแยกกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย ผู้ช่วยศึกษาธิการหญิงก็สอนนักเรียนที่เป็นผู้หญิง ผู้ช่วยศึกษาธิการชายก็สอนนักเรียนที่เป็นผู้ชาย อย่างไรก็ตามในอาณาจักรของเพลโตนั้น เพลโตมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนในวิชาต่างๆ และเป็นหัวหน้าสถานศึกษา หรือผู้บริหารอาคาเดมีเองด้วย เพราะฉะนั้นหลักสูตรที่เพลโตกำหนดในอาคาเดมีก็จะถูกถ่ายทอดความรู้โดยเพลโตทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ดังนั้นการบริหารสถานศึกษาที่มีชื่อว่า อาคาเดมี จึงเป็นลักษณะการรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจไว้ในบุคคลที่เป็นทิสปาโมกซ์ เพียงคนเดียวคือ เพลโต

กล่าวโดยสรุปแล้ว การบริหารการศึกษาตามทัศนะของเพลโต มีการบริหารการศึกษาแบบสั่งการ (bureaucratic model) ซึ่งเป็นการบริหารแบบรวมอำนาจไว้ในส่วนกลางหรือผู้ปกครองรัฐ ผู้ปกครองจะเป็นผู้ตัดสินใจดำเนินการและตัดสินใจปัญหาแต่เพียงผู้เดียว ฉะนั้นการรวมอำนาจไว้ในบุคคลผู้มีอำนาจเพียงคนเดียวนั้น ก็เพื่อความเป็นเอกภาพของนโยบายการศึกษา และเพื่อประสิทธิภาพในการบริหารการศึกษา และการจัดการศึกษา

โสเครตีส : กรณีครูผู้เป็นเลิศในด้านการสอน

โสเครตีส (Socrates, 470 – 399 ก่อน ค.ศ.) เป็นนักปรัชญากรีก ผู้ซึ่งอุทิศชีวิตเพื่อการแสวงหาความรู้ และยอมแม้กระทั่งสละชีวิตเพื่อคงไว้ซึ่งอุดมการณ์ กล่าวคือ ในบั้นปลายของชีวิตโสเครตีสได้อุทิศชีวิต เพื่อสั่งสอนอบรมผู้แสวงหาความรู้ รวมถึงเยาวชนให้ยึดมั่นในคุณค่าแห่งความดีโดยไม่คิดค่าตอบแทน ชีวิตประวัติของโสเครตีสได้ถูกบันทึกไว้ในบทสนทนาที่เพลโตผู้เป็นศิษย์ได้บันทึกไว้ ดังนั้น ปรัชญารวมถึงชีวิตประวัติของโสเครตีสจึงมีความใกล้เคียงและคล้ายคลึงกับปรัชญาของเพลโตอย่างแยกไม่ออก อย่างไรก็ตาม เพลโตได้ยกย่องโสเครตีสว่าเป็นครูที่มีวิธีสอนปรัชญาที่ดีที่สุด ดังนั้น ในปรัชญาของเพลโตซึ่งเขียนไว้เป็นบทสนทนา จึงมีตัวละครชื่อ

โสเครตีสเป็นหลัก เพลโตสร้างโสเครตีสขึ้นมา เพื่อแสดงความคิดเห็นของเขาเอง การที่ทำเช่นนี้ก็เพราะเพลโตไม่มีความเห็นขัดแย้งกับโสเครตีสเลย ทั้งยังนำเอาความคิดของโสเครตีสมาเป็นพื้นฐานของปรัชญาของเขาเอง นอกจากนั้นเพลโตยังถือว่า โสเครตีสเป็นสัญลักษณ์ของปรัชญา การแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการของเหตุผล การมีจิตใจวิพากษ์วิจารณ์ตัวเอง และความเชื่อต่างๆ ในสังคม ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อเราอ่านปรัชญาของเพลโต เราจึงพบโสเครตีสสองคน คนหนึ่งคือโสเครตีสที่เพลโต

รู้จัก (อาจารย์ของเพลโต) และอีกคนหนึ่งเป็นโสเครตีสที่เพลโตสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของมนุษย์ในอุดมคติ (พินิจ รัตนกุล, 2515 : XII)

โสเครตีสเชื่อว่า ความรู้ไม่ใช่สิ่งที่สามารถถ่ายทอดกันได้ เพราะความรู้เป็นสิ่งที่อยู่ภายในของมนุษย์แต่ละคน ตามทัศนะของโสเครตีส ความรู้มิใช่วิทยาการใดๆ แต่ความรู้คือคุณธรรม ซึ่งหมายถึงความสามารถตามธรรมชาติ คุณธรรมทำให้คนแตกต่างจากสัตว์ และก็เพราะคุณธรรมเช่นกันที่ทำให้คนมีคุณค่าแตกต่างกัน คุณธรรมเป็นของเฉพาะตัว ไม่มีใครสามารถทำให้กันได้ เพราะฉะนั้น คุณธรรมจึงไม่อาจสอนกันได้ เพราะคุณธรรมเป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจแจ่มแจ้ง ต้องฝึกหัดปฏิบัติด้วยตนเอง ลำพังแต่ศึกษาหาได้เกิดคุณธรรมไม่ อันที่จริงการสอนก็อาจเป็นไปได้ แต่ก็เพียงแค่การแนะนำเท่านั้น ไม่สามารถทำให้มีคุณธรรมได้ เพราะ คุณธรรมเป็นเรื่องเฉพาะตัว แต่การสอนก็สำคัญมาก เพราะจะไปช่วยกระตุ้นหรือปลุกให้ผู้รับสอนเกิดสำนึก จนเข้าใจแจ่มแจ้งมีคุณธรรมได้ คุณธรรมกับความรู้ต่างก็มีความสำคัญต่อกัน คนจะมีคุณธรรมได้ก็ต้องมีความรู้เสียก่อน คือต้องขจัดความไม่รู้เสียก่อน ความรู้จะเป็นความรู้ที่มีคุณค่าก็ต่อเมื่อเป็นความรู้คุณธรรมเท่านั้น เหตุนี้ โสเครตีสจึงกล่าวว่า ความรู้คือคุณธรรม คุณธรรมคือความรู้ (พินิจ ดอกบัว, 2532 : 105)

ในผลงานของเพลโต เรื่อง เมโน เขาได้สะท้อนทัศนะของโสเครตีสเกี่ยวกับการแสวงหาความรู้ว่า ความรู้คือการระลึกได้ จากการสนทนากันระหว่างโสเครตีสและเมโน โสเครตีสได้ขอให้เมโนเรียกบ่าวของเขามาเป็นเครื่องมือในการทดสอบการระลึกความรู้ และผลก็คือ บ่าวผู้นี้สามารถตอบคำถาม เกี่ยวกับเรขาคณิตของโสเครตีสได้ โดยที่เด็กผู้นี้ไม่เคยเรียนเรขาคณิตมาก่อนเลย โสเครตีสจึงสรุปว่า บ่าวของเมโนน่าจะเคยเรียนเรขาคณิตมาก่อนในชาติที่แล้ว (โสเครตีสเชื่อว่าการกลับชาติมาเกิดเพราะวิญญาณเป็นอมตะ) วิธีการซักถามของโสเครตีสสามารถช่วยให้บ่าวผู้นี้ตอบคำถามได้ถูกต้อง เนื่องจากเขามีความรู้อยู่ในตัวอยู่แล้ว อาศัยเพียงแค่การกระตุ้นหรือปลุกเร้าความรู้ให้เกิดขึ้น ก็สามารถแสดงความรู้ที่มีอยู่ออกมาได้ โสเครตีสจึงเชื่อว่า หากอาศัยวิธีการที่

ถูกต้องและเหมาะสมก็จะสามารถระลึกความรู้หรือการรู้คุณธรรม คุณธรรมจึงเป็นสิ่งที่มิอาจสอนกันได้ แต่อาจสอนให้รู้เท่าทันหรือเกิดสำนึกในคุณธรรมได้ ดังบทสนทนาในผลงานของเขาเรื่อง เมโน ดังนี้

- โสเครตีส : เป็นอันว่าเราได้คำตอบของคำถามอยู่แล้ว หากคุณธรรมมีธรรมชาติดังที่กล่าวมา (มนุษย์มีคุณธรรมอยู่ในตัวอยู่แล้ว) คุณธรรมก็เป็นสิ่งที่สอนกันได้ หากไม่มีธรรมชาติเช่นนั้นคุณธรรมก็เป็นสิ่งที่สอนไม่ได้ ใช่ไหม
- เมโน : แน่แน่นอน
- โสเครตีส : คำถามข้อต่อไปคือ คุณธรรมเป็นความรู้หรือเป็นสิ่งอื่นใด
- เมโน : ใช่ นั่นเป็นคำถามต่อจากนั้น
- โสเครตีส : ดีแล้ว เราไม่ได้พูดกันหรือว่า คุณธรรมเป็นสิ่งดี
- เมโน : ใช่
- โสเครตีส : หากมีสิ่งอื่นที่คืนอกจากความรู้ บางทีคุณธรรมก็ไม่ใช่ความรู้ แต่หากความรู้หมายรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ดี เราก็ถูกที่คิดว่าคุณธรรมเป็นความรู้ประเภทหนึ่งจริงไหม ?
- เมโน : จริงทีเดียว
- โสเครตีส : คุณธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เราเป็นคนดีใช่ไหม ?
- เมโน : ใช่

(พินิจ รัตนกุล, 2515 : 48)

ความรู้ในทัศนะของโสเครตีสจึงเป็นความรู้ที่เกิดจากความเข้าใจอันแจ่มแจ้ง การสอนที่ดี จึงหมายถึงการช่วยให้ผู้รับสอนเกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ในสิ่งที่เขาต้องการจะเรียนรู้ โดยเฉพาะการรู้ตนเอง โสเครตีสมักแสวงว่าตนเป็นคนโง่เขลา และกล่าวอย่างถ่อมตนเสมอว่า “ฉันรู้อยู่อย่างเดียวว่าฉันไม่รู้” ดังบทสนทนาในผลงานของเขาเรื่องเมโน ดังนี้

- โสเครตีส : ข้าพเจ้ารู้ดีกว่าทำไมท่านจึงพูดเกี่ยวกับข้าพเจ้าใน
ทำนองเปรียบเทียบ
- เมโน : ทำไม
- โสเครตีส : ก็เพื่อว่าข้าพเจ้าจะได้พูดเกี่ยวกับตัวท่านในเชิง
เปรียบเทียบบ้างนะซี เพราะข้าพเจ้ารู้ว่าคนหนุ่ม
ร่าเริงทุกคนต้องการให้คนอื่นเปรียบเทียบเกี่ยวกับ
ตัวเอง นี่เป็นสิ่งที่ทำได้ เพราะข้าพเจ้าคิดว่าภาพ
ที่งดงามมักเกิดจากความงาม แต่ข้าพเจ้าจะไม่
ยกย่องท่านละ จะขอพูดเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้า ที่ท่าน
บอกว่าข้าพเจ้าเป็นปลาไฟฟ้านั้น หากตัวของปลา
เองมีความงงวย ชนิดเดียวกับที่ทำให้เกิดความ
งงวยในตัวผู้อื่นละก็ ข้าพเจ้าก็ยอมรับว่าข้าพเจ้า
เป็นปลาไฟฟ้าในความหมายนี้ ไม่ใช่ความหมาย
อื่น เพราะว่าข้าพเจ้าทำให้คนอื่นงงวย ไม่ใช่เพราะ
ว่าตัวข้าพเจ้าเองมีความกระຈ้าง แต่เพราะตัวเองก็
รู้สึกงงวย เวลานี้ข้าพเจ้าก็ไม่รู้ว่าคุณธรรมคืออะไร
และท่านเองก็ดูเหมือนจะอยู่ในภาวะเดียวกัน แม้ว่า
ครั้งหนึ่งก่อนที่ท่านมาอยู่ใกล้ข้าพเจ้า ท่านรู้ความ-
หมายของคุณธรรม แต่อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าก็ไม่
ชัดเจนที่จะร่วมมือกับท่านค้นหาคำตอบ
- เมโน : ท่านจะค้นคว้าหาความรู้ได้อย่างไร โสเครตีสในเมื่อ
ตัวท่านเองไม่รู้อะไรเลย? ท่านจะหาจุดเริ่มต้นใน
อาณาจักรของสิ่งที่ไม่รู้ได้ที่ไหน? แม้ว่าท่านจะ
บังเอิญพบสิ่งที่ท่านต้องการ ท่านจะรู้ได้อย่างไรว่า
นั่นเป็นสิ่งที่ท่านไม่รู้?
- โสเครตีส : เมโน ข้าพเจ้าเข้าใจว่าท่านหมายความว่าอะไร แต่
เห็นไหม ว่าท่านกำลังนำการโต้เถียงที่น่าเบื่อหน่าย

มาสู่การสนทนาของเรา ท่านพูดว่าคนเราไม่สามารถ
ค้นหาไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เขารู้หรือสิ่งที่เขาไม่รู้ เพราะ
หากเขารู้ ก็ไม่มีความจำเป็นอะไรต้องค้นหา แต่ถ้า
หากไม่เป็นเช่นนั้นเขาก็ค้นหาไม่ได้ เพราะเขาไม่รู้
ว่าสิ่งที่เขาค้นหาคืออะไร

(พินิจ รัตนกุล, 2515 : 26-27)

ตามทัศนะของโสเครตีส การเรียนการสอนคือ การสร้างความรู้หรือการแสวงหา
ความรู้ด้วยการสนทนา และซักถามหรือการตอบ (dialectic) หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า “วิธีการของ
โสเครตีส” (Socrates Method) ซึ่งเพลโตได้รับอิทธิพลหรือได้สืบทอดวิธีการดังกล่าวนี้ ไว้เป็น
วิธีในการสอนปรัชญาของเขาในลำดับต่อมา วิธีการของโสเครตีสมีขั้นตอนดังนี้ (กิริติ บุญเจือ,
2520 : 44)

1. เสแสร้ง (Ironical method) โสเครตีสจะแสร้งทำว่าตนโง่เขลา แต่มีความปรารถนา
ที่จะรู้ในเรื่องที่ต้องการซักถาม เมื่อได้พบปะกับผู้รู้ก็พยายามเรียนรู้ในโอกาสนั้น
2. สนทนา (Conversational method) โสเครตีสจะป้อนคำถามให้คู่สนทนาตอบคำ
ถาม โดยให้โอกาสแก่ผู้ตอบเป็นผู้พูดเป็นส่วนใหญ่ ถ้าผู้ตอบออกนอกประเด็น
โสเครตีสจะพยายามตะล่อมให้เข้าสู่ประเด็นอีก และพยายามหาสาระจากผู้ตอบให้
ได้
3. นิยาม (Definitional method) พยายามหาข้อตกลงที่ทั้งสองฝ่าย ยอมรับจะ得不
ได้แย้งกัน
4. อุปนัย (Inductive method) ยกตัวอย่างต่างๆ มาโต้แย้งหรือสนับสนุนคำนิยาม
เพื่อหาความถูกต้อง
5. นิรนัย (Deductive method) สรุปผลที่ถูกต้องแล้วตั้งเป็นหลักใหญ่เพื่อยึดถือต่อๆ
ไป

โสเครตีสมีกลวิธีการสอน ที่มีเอกลักษณ์ในตัวเอง โดยใช้วิธีการถามตอบแบบไล่เลียง คือ
ให้คู่สนทนาขียนยันมติดะไรสักอย่างหนึ่ง แล้วก็ลองถอดข้อคิดออกจากมตินั้นอีกทอดหนึ่ง ในที่สุด
หากมติดั้งแรกไม่ถูกต้อง เราก็จะได้ข้อคิดที่ขัดแย้งกับมติดั้งแรก หลังจากนั้นความจริงจะผุดขึ้นมาให้เห็น
เป็นข้อคิดประการที่สาม ซึ่งตัวโสเครตีสเองเป็นผู้แจ้งให้สานุศิษย์ฟัง นี่คือการ ใช้ตรรกวิทยาแบบ

ฉบับในการขบปัญหาต่างๆ นั่นเอง และในระยะนี้ตรรกวิทยาแบบฉบับจึงเกิดขึ้น (สมักร บุราวาศ, 2544 : 160) และเป็นต้นแบบแห่งการสอนแบบวิภาษวิธี (dialectic) ซึ่งประกอบไปด้วยข้อเสนอ หรือญัตติ (thesis) บทแย้ง (antithesis) และบทสรุปหรือบทสังเคราะห์ (synthesis) และที่สำคัญปรัชญาที่โสเครติสสอนนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ความรู้จึงหมายถึงการมีคุณธรรม และการปฏิบัติตนเพื่อคุณธรรม การรู้จักตนเอง การขจัดความไม่รู้ย่อมเป็นการขจัดความชั่ว และก้าวสู่ภาวะที่สูงขึ้นจนสามารถค้นพบสัจธรรมได้

โสเครติสเปรียบเสมือนครูผู้เป็นเลิศ ในด้านการสอน และเป็นตัวอย่างของผู้ยึดมั่นใน สัจจะและความดี ซึ่งเพลโตได้ยกย่องโสเครติสผู้เป็นอาจารย์ที่เขาเคารพ เมื่อโสเครติสต้องถูก ประหารชีวิตด้วยการดื่มยาพิษไว้ว่า “นี่เป็นวาระสุดท้ายของโสเครติส ผู้ที่ข้าพเจ้าสามารถกล่าวได้ อย่างเต็มที่ว่าเขาเป็นคนฉลาดที่สุด ยุติธรรมที่สุด และดีที่สุดในบรรดาคนทั้งหลายเท่าที่ข้าพเจ้าได้ พบมา” (พีน ดอกบัว, 2532 : 117) ความเป็นเลิศในด้านการสอน ซึ่งส่งผลให้โสเครติสได้รับการ เคารพนับถือและเป็นที่รักของผู้แสวงหาความรู้และประชาชนทั่วไป เนื่องจากโสเครติสได้อุทิศ ชีวิตเพื่อการสอนปรัชญาโดยไม่คิดค่าตอบแทน แต่ดำรงชีวิตเพื่อถ่ายทอดความรู้ และนำแสงสว่าง ทางปัญญามาให้แก่นักศึกษาทั่วไป จนเป็นที่รู้จักและยกย่อง ในทางกลับกัน วิธีการสอนของโสเครติส กลับทำให้ผู้ตั้งตนว่าเป็นผู้รู้ หรือผู้ที่ถูกโสเครติสจิกหนำเกิดความไม่พอใจ เขาจึงถูกฟ้อง ร้อง และถูกตัดสินให้ประหารชีวิต ด้วยการดื่มยาพิษ แต่กระนั้น แม้ในวาระสุดท้ายของโสเครติส เขาก็ยังคงยึดมั่นในคุณธรรมที่เขาเพียรปฏิบัติมาตลอด เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่า โสเครติสยึดมั่น ในความดียิ่งกว่าชีวิตของตนเอง ความตายจึงมีอาจถอดถอนคุณธรรมออกไปจากจิตใจ ของผู้ที่ยึด มั่นอย่างโสเครติสได้

ดังนั้น ครูที่ดีตามทัศนะของเพลโต จึงเป็นครูที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่นักเรียน เพื่อให้ นักเรียนได้ประพฤติ และปฏิบัติตนตามแบบครู ครูจึงมีหน้าที่ทั้งให้ความรู้ และจัดสิ่งแวดล้อมที่ดี ระบบ ระเบียบ และสังคมที่อยู่ในขอบเขตของศีลธรรมให้แก่ผู้เรียน ตลอดจนคอยกระตุ้นผู้เรียน สามารถระลึกหรือค้นพบความรู้ เป็นต้น

อริสโตเติล : กรณีนิสิตผู้เป็นเอกทัคคะในด้านการเรียนแห่งสำนักอคาเดมี

อริสโตเติล (Aristotle, 384 – 322 ปี ก่อน ค.ศ.) เป็นศิษย์เอกของเพลโต เขาได้เข้าเรียนในสำนักอคาเดมีของเพลโต เมื่ออายุได้ 17 ปี เขาได้ศึกษาแนวคิดทางปรัชญาของเพลโตได้อย่างลึกซึ้ง ดังนั้นพื้นฐานปรัชญาของอริสโตเติล จึงได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากเพลโตผู้เป็นอาจารย์ ปรัชญาของอริสโตเติลจึงมีบางส่วนที่คล้ายคลึงกับทัศนะของเพลโต ถึงกระนั้น แนวคิดที่แสดงออกมาของอริสโตเติลก็มีหลายส่วน ที่ขัดแย้งกับแนวคิดของเพลโต เนื่องจากอริสโตเติลได้พัฒนาแนวคิดของเพลโต จนกลายเป็นแนวคิดที่แตกต่างออกไป โดยเฉพาะการพัฒนาแนวคิดไปในทางวิทยาศาสตร์ที่อริสโตเติลมีความถนัด และเชี่ยวชาญ ซึ่งวางอยู่บนบรรทัดฐานแห่งประสาทสัมผัส รวมทั้งการวางแบบแผนทางตรรกศาสตร์ไว้อย่างเป็นระบบ อริสโตเติลจึงได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งวิชาตรรกศาสตร์ ซึ่งถือเป็นเครื่องมือ หรืออุปกรณ์สำหรับค้นคว้าหาความรู้ทุกชนิด เพราะฉะนั้น จึงถือกันว่าผู้ที่ศึกษาวิชาปรัชญาควรได้ศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ก่อน เพราะตรรกศาสตร์จะเป็นเครื่องมือและห้องทดลองของวิชาปรัชญา (พิน ดอกบัว, 2532 : 175)

ทัศนะของอริสโตเติล เป็นแนวคิดที่แหวกแนวออกไปจากปรัชญาของเพลโต ซึ่งหากจัดทัศนะของเพลโตว่า เป็นปรัชญาแบบทวินิยม ที่เน้นไปทางจิตนิยมหรือมโนคตินิยม (Idealism) ปรัชญาอริสโตเติล ก็จัดว่าเป็นปรัชญาแบบสัจนิยม (Realism) กล่าวคือ อริสโตเติลรับอิทธิพลทางความคิดเรื่อง แบบ (Form) มาจากเพลโต ผู้ซึ่งเชื่อว่าแบบเป็นภาวะหรือมโนคติซึ่งแยกออกจากโลกแห่งประสาทสัมผัส (โลกของสิ่งเฉพาะ) อย่างสิ้นเชิง แต่สิ่งเฉพาะต้องมีแบบที่ไม่เปลี่ยนแปลงหรือเป็นสารถะ (Essence) ของสิ่งนั้น แต่อริสโตเติลมีความเห็นตรงข้ามกับเพลโตในแง่ของการแยกกันระหว่างโลกแห่งแบบและโลกแห่งประสาทสัมผัส เพราะเขาเชื่อว่า แบบไม่ได้แยกออกจากสิ่งเฉพาะในโลกแห่งประสาทสัมผัส แต่แบบเป็นสิ่งที่อยู่ในสิ่งเฉพาะ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ โลกแห่งแบบ และโลกแห่งประสาทสัมผัสไม่ได้อยู่แยกกันแต่แบบเป็นสารถะของสิ่งเฉพาะเช่นเดียวกับแบบของมนุษย์ที่มีอยู่ในมนุษย์แต่ละคน สสารและแบบจึงเป็นสิ่งคู่กัน เพราะฉะนั้น ในทัศนะของอริสโตเติล แบบและสสาร (สิ่งเฉพาะ) ทั้งปวง จึงเป็นเหตุประการสำคัญเพียง 2 อย่าง ที่ประกอบรวมกัน แบบเป็นตัวคุมสสาร เช่นเดียวกับจิตที่เป็นตัวควบคุมร่างกาย หรือพระเจ้าเป็นผู้ทรงควบคุมโลกและจักรวาล (สุวัฒน์ จันทรวงศ์, 2540 : 50) แนวคิดดังกล่าวนี้แสดงออกถึงความขัดแย้งต่อทฤษฎีแบบของเพลโต ซึ่งเกิดจากการที่อริสโตเติล พยายามแก้ไขและพัฒนาแนวคิดของเพลโต

อริสโตเติลได้พบข้อบกพร่องของทฤษฎีแบบในปรัชญาของเพลโต ดังต่อไปนี้
(พระราชวรมุนี(ประยูร ธรรมจิตฺ โท) , 2542 : 223 – 225)

1. ทฤษฎีแบบของเพลโตไม่สามารถอธิบายธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายได้อย่างน่าพอใจ
เพราะ

1.1 แบบเป็นนามธรรม ไม่สามารถอธิบายสิ่งเฉพาะซึ่งเป็นรูปธรรมได้

1.2 แบบเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง แต่จะสามารถอธิบายสิ่งเฉพาะ ในโลกแห่ง
ประสาทสัมผัสที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอได้อย่างไร

1.3 แบบน่าจะเป็นสิ่งที่เลียนแบบหรือถอดแบบมาจากสิ่งเฉพาะมากกว่า อีกนัย
หนึ่งคือ สิ่งเฉพาะควรเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดแบบ มิใช่แบบทำให้เกิดสิ่งเฉพาะ

2. ทฤษฎีแบบของเพลโตไม่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างแบบกับสิ่งเฉพาะได้
อย่างน่าพอใจ ดังนี้

2.1 เพลโตไม่ได้อธิบายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างแบบกับสิ่งเฉพาะ ว่ามีความ
สัมพันธ์กันอย่างไร เมื่อมันถูกแยกออกจากกัน ไม่ว่าจะในลักษณะของการมีส่วนร่วมหรือการเลียน
แบบ อริสโตเติลสรุปว่า การกล่าวว่าแบบเป็นแม่แบบ ให้สิ่งเฉพาะได้มีส่วนร่วมนั้น เป็นวจา
ไร้สาระและเป็นอุปมาแบบกวีนิพนธ์

2.2 เมื่อมนุษย์แต่ละคนในโลกนี้ มีความสัมพันธ์กับแบบ ย่อมหมายถึงการต้องมี
แบบของมนุษย์อีกแบบหนึ่งมาเป็น “มนุษย์ที่สาม (Third man)” เทียบเคียงเพื่อแสดงว่ามนุษย์คน
นี้กับมนุษย์คนที่สามมีส่วนร่วมกัน และต้องหามนุษย์ที่สี่ที่ห้าที่หกเรื่อยไปอย่างไม่รู้จบ ทำให้
เกิดความยุ่งยากสับสน ทฤษฎีแบบจึงไม่จำเป็น เพราะไม่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง
แบบกับสิ่งเฉพาะได้ อริสโตเติลสรุปว่า การที่เพลโตตั้งสมมุติฐานว่ามีโลกแห่งแบบ เป็นเรื่องไร้
ประโยชน์ เพราะแบบต้องช่วยให้เรามีความรู้เรื่องสิ่งเฉพาะหรือการมีอยู่ของสิ่งเฉพาะ

2.3 หากแบบเป็นแก่นสารหรือสารถะของสิ่งเฉพาะควรจะต้องอยู่ในสิ่งเฉพาะ มิ
ใช่แยกออกจากกัน อริสโตเติลวิจารณ์ว่า เป็นไปไม่ได้ที่สารถะจะแยกอยู่ต่างหากจากสิ่งเฉพาะ
ที่มีสารถะ แบบจะเป็นสารถะของสิ่งเฉพาะได้อย่างไรเมื่อมันอยู่แยกออกจากสิ่งเฉพาะ

ข้อวิจารณ์ทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่ง ที่ทำให้อริสโตเติลสามารถพัฒนาแนวคิดของเพลโต
ให้เป็นปรัชญาของเขาเอง องค์กรก็ดี แม้มีข้อคิดเห็นหลายประการที่อริสโตเติล เห็นต่างไปจาก

เพลโต แต่ในเรื่องของความมึนมากของจำนวนแบบ ที่สถิตอยู่ในสิ่งเฉพาะ เป็นสาระสำคัญของสิ่งนั้นๆ อริสโตเติลมีความเห็นที่ตรงกับเพลโต อีกทั้งวิถีทางที่จะนำไปสู่การรู้แบบ อริสโตเติลก็เชื่อตรงกับเพลโตว่า คนเราสามารถรู้สิ่งเฉพาะด้วยประสาทสัมผัส และสามารถรู้แบบได้ด้วยปัญญาหรือเหตุผล

ทัศนะของอริสโตเติลดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่ง ที่แสดงออกถึงความอุตสาหะ เพียรพยายามในการเรียนรู้และฝึกฝนสติปัญญา รวมถึงการมองหาจุดบกพร่องของทฤษฎีที่ตนได้เรียนรู้ เพื่อพัฒนาความรู้ที่ตนมีก้าวไปสู่ความรู้ใหม่ที่มิใช่แค่เพียงการฟังอาจารย์สอนสั่งแล้วรับเชื่อเพื่อปฏิบัติตาม อริสโตเติลไม่เพียงมอบความรู้ใหม่และทฤษฎีที่แตกต่างจากผู้เป็นอาจารย์ให้แก่ประชาชน แต่เขายังแสดงให้เห็นถึงผู้มีคุณสมบัติของความเป็นผู้เรียนหรือศิษย์ที่ดีในการเรียนรู้ ซึ่งได้แฝงอยู่ในตัวของเขาดลระยะเวลา 20 ปี ในการเรียนในสำนักอคาเดมีของเพลโต ถึงแม้ว่าปรัชญาของอริสโตเติล จะมีอิทธิพลทางความคิดของเพลโตเป็นรากฐาน แต่การพัฒนาทางความคิดของอริสโตเติลก็มีได้หยุดเพียงการฟังจากอาจารย์ ดังปรากฏอยู่เป็นประการหนึ่งในกาลามสูตร ที่พระพุทธเจ้าใช้ตรัสสั่งสอนว่า “อย่าเชื่อเพราะฟังจากอาจารย์” ดังนั้น ปรัชญาของอริสโตเติลจึงประกอบไปด้วยข้อโต้แย้ง ข้อวิจารณ์ และทัศนะที่สนับสนุนแนวคิดที่สมเหตุสมผล เช่นเดียวกับทัศนะในเรื่องทางสายกลางอันมีเหตุผลเป็นตัวกำหนดความเชื่อ และเป็นทางที่จะนำไปสู่คุณธรรมตามทัศนะของอริสโตเติล

โดยนัยดังกล่าว อริสโตเติล ซึ่งเป็นศิษย์ของเพลโต จึงสามารถโดดเด่นขึ้นมาเป็นนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงและได้รับการยกย่อง อีกทั้งอริสโตเติลยังได้ตั้งสำนักเรียนที่คล้ายกับอคาเดมีของเพลโตขึ้น ชื่อว่า ไลเซียม (Lyceum) เพื่อทำการสอนปรัชญา และวิทยาการอื่นๆ รวมทั้งวิทยาศาสตร์ ซึ่งเขามีความถนัดเป็นพิเศษอีกด้วย และด้วยความสามารถ และการฝึกฝนพัฒนาสติปัญญาจากความรู้ที่ได้รับการสั่งสอนจากเพลโต อริสโตเติลจึงเปรียบเสมือนศิษย์เอกของเพลโต ซึ่งแม้แต่เพลโตก็ยังเคยกล่าวตลกๆ ว่า อคาเดมีของเขามี 2 ส่วน คือ ส่วนร่างกายเป็นของนักศึกษาทั้งหลาย แต่ส่วนสมองเป็นของอริสโตเติล (สมักร บुरาวาส, 2544 : 27)

โดยสรุปแล้ว ผู้เรียนที่ดีตามทัศนะของเพลโต มีลักษณะไม่เพียงแต่เป็นผู้คอยรับความรู้หรือจดจำ และลอกเลียนแบบจากผู้สอนเท่านั้น แต่ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้ที่สามารถวิจารณ์หรือเห็นแย้งจากผู้สอน และช่วยผู้สอนในการดึงความรู้ที่มีอยู่แล้วในตัวผู้เรียนออกมาด้วยหลักทวิภาษวิธี